

HAPPINESS
LOOKS
GORGEOUS
ON YOU

Unga vill & kan

i nytt land

Vad kan projekt inom Europeiska socialfonden
lära oss om unga nyanländas etablering?

temaunga.se
TEMAGRUPPEN UNGA I ARBETSLIVET

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2017
Projektledare: Fredrik Wikström
Distribution: MUCF Box 17801, 118 94 Stockholm
Tfn 08-566 219 00
E-post: temagruppen@mucf.se
Webbplats: www.temaunga.se
Facebook: www.facebook.com/temaungaiarbetslivet

PRESENTATION AV SKRIFTEN

Reguljära verksamheter kan lära sig mycket av ungdomsprojekten inom Europeiska socialfonden (ESF) om hur stödet till nyanlända ungdomar kan förbättras. Det finns också andra källor till kunskap inom området. Den här skriften samlar upp en del av den kunskapen, med fokus på ESF-projektens erfarenheter av vilka faktorer som hindrar och främjar unga nyanländas etablering i arbete och samhällsliv.

Skriften har tagits fram av Temagruppen Unga i arbetslivet, som är ett nationellt projekt som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor driver med finansiering från Europeiska socialfonden och ytterligare åtta aktörer.

En anledning till att vi i Temagruppen har tagit initiativ till den här skriften är den snabbt växande gruppen nyanlända ungdomar i Sverige och de utmaningar som kommuner, statliga myndigheter och andra aktörer står inför.

Skriften bidrar med kunskap om och inspiration till hur du kan planera och utveckla arbetet med att underlätta för unga nyanlända att etablera sig i arbetslivet och samhället i övrigt. Vi tror framför allt att du som arbetar på strategisk nivå kommer ha nytta av skriften. Men vi hoppas även att du som mer direkt jobbar med unga nyanlända ska ha nytta av de erfarenheter och lärdomar rapporten beskriver. Du kan vara verksam i en skola, kommunal förvaltning, statlig myndighet, inom civilsamhället eller i ett projekt inom ESF.

I skriften ger yrkesverksamma och unga själva en bred och rik beskrivning av de utmaningar som ungdomarna möter. Den baserar sig på erfarenheter från 10 ESF-projekt, 50 intervjuer med yrkesverksamma och unga nyanlända, samt på ett urval av andra studier vilka tar upp hinder och möjligheter för unga nyanländas etablering.

Majoriteten av de nyanlända ungdomar som vi har mött har haft en stark vilja att snabbt komma in i det svenska samhället, komma igång med studier och så småningom etablera sig i arbetslivet. Att ta vara på drivkraften, innan den går förlorad, är den viktigaste utmaningen för alla som tar emot, stöttar och på olika sätt ger förutsättningar för unga nyanländas etablering.

Flera av de hindrande och främjande faktorer som Temagruppen Unga i arbetslivet tidigare funnit i arbetet med unga som står långt från arbetsmarknaden gäller också för unga nyanlända. Det finns därför goda erfarenheter att bygga vidare på. Särskilt viktigt är att ta hänsyn till helheten av de specifika livsvillkor som varje ung nyanländ har för att utifrån dem individanpassa stödet. Behoven av helhetssyn och individanpassning kräver att det finns många kompetenser inom den egna verksamheten och att verksamheterna ibland kan hämta in specialistkompetens eller samverka med andra.

Flera av de yrkesverksamma som vi mött i ESF-projekten menar att det är just möjligheten till individanpassning, helhetssyn och att kunna samla olika kompetenser som är den stora skillnaden mellan projekten och den ordinarie verksamheten på skolor, arbetsmarknadsförvaltningar och arbetsförmedlingar. I de ESF-projekt som arbetar med äldre ungdomar inom programområde 3 blir det särskilt påtagligt att ett flexibelt och individanpassat arbetssätt är framgångsrikt för unga nyanlända. Trots att programområdet inte har nyanlända som en uttalad målgrupp och att projekten ska tillämpa befintliga arbetssätt, så fångar flera projekt upp unga nyanlända och lyckas att inom projektens ramar anpassa arbetssätten så att de på ett bra sätt kan möta nyanländas behov. Inte minst gäller det projektens möjlighet att bidra till ungdomarnas språkutveckling och att vägleda dem i valen av utbildning och yrke.

Ungdomarna har flera utmaningar gemensamma, exempelvis att lära sig språket, förstå samhället, välja yrke och komplettera och validera sin tidigare utbildning. Men det finns förstås också en del avgörande skillnader i ungdomars grundläggande förutsättningar som är viktiga att ha i fokus då stödet till nyanlända ungdomar ska utformas.

Det viktigaste är att nyanlända får möjlighet till att erövra det svenska språket och här genomför kommuner, skolor och civilsamhällets aktörer viktiga insatser. Men en förbättring kan vara att i högre grad använda möjligheterna att kombinera språk- och yrkesintroduktionsutbildning tillsammans med svensktalande elever. Det behövs också tidiga arbetslivskontakter för unga nyanlända. De möjligheter som finns att kombinera utbildning med praktik och arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör användas i högre grad. Det är viktigt att de nyanlända ungdomarna så snabbt som möjligt kommer i sammanhang där de lär känna andra svenskar. Vi ser också att de nyanlända behöver mer samhällsorientering och information om hur utbildningssystemet och arbetsmarknaden i Sverige fungerar.

Ungdomarna vi har mött vill ha mer kontakt med civilsamhället, tillgängliga mötesplatser och meningsfulla fritidsaktiviteter. Det kan stärka tillhörigheten i det nya landet och ge ungdomarna nya nätverk som underlättar integration och etablering.

I Temagruppens uppföljningar av unga som varken arbetar eller studerar, UVAS, framgår det att unga utrikes födda män oftare tar del av arbetsmarknadsåtgärder och att de studerar eller arbetar i högre grad än unga utrikes födda kvinnor. En studie från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor visar också att unga nyanlända män i etableringsuppdraget får mer arbetsnära insatser än unga kvinnor. Arbetsförmedlingar, skolor och

arbetsmarknadsförvaltningar behöver därför bli bättre på att vägleda unga nyanlända, främst kvinnor, till olika utbildningsalternativ och arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Avslutningsvis kan vi konstatera att omfattning och innehåll i insatserna för nyanlända ungdomar varierar över landet. Insatserna varierar också beroende på ungdomens ålder och skäl för invandring. Kommunernas förutsättningar för mottagandet kan väsentligt skilja sig åt, t.ex. med tillgången på boenden och kapaciteten för att ge nyanlända stöd i skolan. Här visar våra studier att ESF-projekten spelar en betydelsefull roll genom att de kompletterar andra verksamheter och kompenserar för de brister som finns i utbildnings- och arbetsmarknadssystemen.

Utmaningarna är många och stora, men vi ser att det finns möjligheter att utveckla arbetet genom erfarenhetsutbyten och mer kunskap om hindren och om möjliga vägar förbi dem. ESF-projekten bidrar med erfarenheter om hur hindren kan övervinnas. En viktig uppgift är att implementera goda erfarenheter från projekten i de ordinarie verksamheterna. Det kan leda till att stödet till unga nyanlända förbättras i ordinarie verksamheter och blir mer likvärdigt över landet. Vi hoppas att den här skriften kan vara en del i det arbetet.

Skriften har tagits fram av Ylva Bodén som är utredare i Temagruppen Unga i arbetslivet. Shade Amao har gett viktiga bidrag till den kunskapsöversikt som presenteras. Under arbetets gång har även Fredrik Wikström som är projektledare bidragit. Värdefulla synpunkter har lämnats av företrädare för Temagruppens styrgrupp, Delegationen unga och nyanlända till arbete och Nationella samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar.

Pontus Ekstedt

Ordförande för Temagruppen Unga i arbetslivets styrgrupp

SAMMANFATTNING AV TEMAGRUPPENS FÖRSLAG

Nedan presenterar vi de förslag som vi riktar till regeringen, myndigheter, kommuner och lokala aktörer samt Svenska ESF-rådet.

FÖRSLAG RIKTADE TILL REGERING OCH MYNDIGHETER

FÖRHINDRA ATT UNGA VUXNA I BEHOV AV STÖD HAMNAR UTANFÖR SYSTEMEN

Regeringen bör ta initiativ till en kartläggning av uppsökande insatser riktade till nyanlända över 20 år som varken arbetar eller studerar: vilka åtgärder det rör sig om och i vilken utsträckning de når utsatta grupper som exempelvis unga nyanlända kvinnor. I uppdraget bör ingå att identifiera vilka grupper som inte nås av insatser och att föreslå förbättringar.

ÖKA KUNSKAPEN OM NYANLÄNDA UNGDOMARS ÖVERGÅNGAR

Regeringen bör ge en myndighet ett tydligt uppdrag att följa hela ungdomsgruppen för att ta fram och sprida kunskap om hur ungdomarnas övergångar mellan skolformer och åtgärder ser ut, i syfte att förebygga att ungdomar som behöver stöd hamnar utanför systemen och förlorar sin drivkraft. Exempelvis de nyanlända 19-åringar som inte klarat språkintröduktion i tid för att komma in på gymnasiet och är för unga för att börja på Komvux; eller inaktiva ungdomar över 20 år som lämnat etableringsuppdraget och är för gamla för att ingå i kommunernas aktivitetsansvar.

Myndigheter som Skolverket, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket bör mer aktivt sprida information om hur skolor och andra offentliga aktörer kan inhämta samtycke när de behöver utbyta sekretessbelagd information, samt se till att blankettmallar finns tillgängliga i högre grad.

ÖKA KUNSKAPEN OM MÅLGRUPPEN FÖR BÄTTRE BEMÖTANDE OCH TILLGÄNGLIGHET

Regeringen bör ge berörda myndigheter förutsättningar att ta fram och sprida kunskap till skolor, fritidsverksamheter, arbetsmarknadsförvaltningar och arbetsförmedlingar om jämställdhetsintegrering, tillgänglighet och icke-diskriminering samt hur dessa principer kan tillämpas i ett multikulturellt sammanhang för att utveckla förståelsen för nyanlända ungdomars behov och förbättra integrationen. Det behövs mer kunskap om skillnader mellan nyanlända ungdomar i olika åldrar och med olika kön eller könsidentitet. Situationen för nyanlända ungdomar över 18 år och ungdomar som kommer tillsammans med familj eller släktingar, unga nyanlända hbtq-personer och ungdomar med funktionsvariation samt unga föräldrar behöver också belysas.

STÖD DELTAGANDE I FRITIDSAKTIVITETER OCH SOCIALA NÄTVERK

Regeringen bör prioritera insatser som leder till fler tillgängliga mötesplatser som lockar fler ungdomsgrupper. I tillgänglighetsbegreppet lägger vi bl.a. att det finns flerspråkig personal med utländsk bakgrund i verksamheten men också att innehållet breddas eller nischas för att locka fler grupper, exempelvis nyanlända tjejer. Effekterna av insatserna bör följas upp och utvärderas.

ÖKA ARBETSLIVSANKNYTNING OCH VÄGLEDNING TILL UTBILDNING OCH YRKE

Regeringen bör ge Skolverket förutsättningar för att sprida exempel på projekt och verksamheter där unga nyanlända får kombinera språkintröduktion med viss undervisning inom ramen för yrkesintröduktionsprogrammen i syfte att snabbare närma sig arbetsmarknaden och samtidigt utveckla sina språkkunskaper tillsammans med svensktalande ungdomar.

Regeringen bör ge Skolverket förutsättningar för att stödja huvudmännen för gymnasieskolans intröduktionsprogram i syfte att förbättra samverkan mellan lärare i svenska som andraspråk och lärare i yrkesämnen.

Regeringen bör ge Skolverket långsiktiga förutsättningar att utveckla och förstärka skolors arbete med praktik eller arbetsplatsförlagt lärande (APL) så att det kommer fler unga nyanlända tillgodo inom både nationella program och språk- och yrkesintröduktionsprogram. Om fler nyanlända ungdomar tidigare hamnar i ett yrkesinriktat sammanhang, tillsammans med svenska ungdomar, ökar troligen möjligheten till en snabb etablering i arbetslivet.

Regeringen bör ge en utredare i uppdrag att se över helheten av den studie- och yrkesvägledning som erbjuds nyanlända ungdomar i åldrarna 15-24 år på exempelvis skolor, arbetsförmedlingar och arbetsmarknadsförvaltningar. I uppdraget bör ingå att lämna förslag på hur studie- och yrkesvägledningen kan utvecklas både avseende kvalitet och omfattning samt hur den kan göras mer lättillgänglig för ungdomarna.

UNDERLÄTTA FÖR ARBETSGIVARE ATT TA EMOT UNGA NYANLÄNDA FÖR PRAKTIK OCH ANSTÄLLNING

Arbetsförmedlingen behöver vidareutveckla sin information om regelverken för asylsökande och hur de kan tillämpas för att underlätta för arbetsgivare att ta emot nyanlända asylsökande ungdomar i praktik eller anställning. Sådana informationsinsatser kan kombineras med ett mer uppsökande och nätverksskapande arbete gentemot arbetsgivare.

Regeringen har en fortsatt utmaning i att se till att de subventionerade anställningarna blir mer behovsanpassade och attraktiva i syfte att underlätta för nyanlända ungdomar att komma in på arbetsmarknaden och att studera parallellt med en lönesubventionerad anställning.

Arbetsförmedlingen bör verka för att arbetsgivarna i högre grad får kännedom om sina möjligheter att tillsammans med arbetstagaren påverka utbildningsinnehållet i traineejobb och utbildningskontrakt.

FÖRSLAG RIKTADE TILL KOMMUNER OCH LOKALA AKTÖRER INKLUSIVE ARBETSFÖRMEDLINGSKONTOR

ÖKA KUNSKAPEN OM NYANLÄNDA UNGDOMARS ÖVERGÅNGAR

Kommuner bör bidra till att sprida information om hur skolor och andra offentliga aktörer kan inhämta samtycke när de behöver utbyta sekretessbelagd information, samt se till att blankettmallar finns tillgängliga i högre grad.

STÄLL KRAV PÅ HELHETSPERSPEKTIV I VERKSAMHETERNA

Beslutsfattare inom arbetsförmedlingar, arbetsmarknadsförvaltningar och i annan kommunal eller regional verksamhet bör ställa tydliga krav på samverkan, individanpassning och helhetsperspektiv i insatser för inrikes- och utrikesfödda ungdomar. De bör också följa upp hur detta tillämpas i verksamheterna. Vi ser att detta är en viktig förutsättning för att de initiativ som Du har tagit för att stärka samverkan ska ge önskvärda effekter på lång sikt.

GE UNGA NYANLÄNDA TJEJER OCH KILLAR JÄMSTÄLLDA ETABLERINGSMÖJLIGHETER

Beslutsfattare och handläggare inom kommuner och på arbetsförmedlingar behöver få bättre kunskap om de skilda villkoren för män och kvinnors etablering och vilka utbildningsalternativ och arbetsmarknadspolitiska åtgärder som finns tillgängliga för dem, i syfte att i högre grad kunna vägleda unga nyanlända kvinnor till insatser som stärker deras etablering. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot att ge unga nyanlända föräldrar möjlighet att kunna kombinera föräldraskapet med studier eller andra insatser.

FÖRSLAG RIKTADE TILL SVENSKA ESF-RÅDET

STÖD UNGDOMARNAS SPRÅKUTVECKLING OCH ERBJUD MER SAMHÄLLSINFORMATION

Svenska ESF-rådet bör ge stöd till kompletterande verksamheter och insatser som stödjer språkutveckling samt ger anpassad samhällsinformation för att underlätta unga nyanländas etablering i arbetslivet. Verksamheterna skulle kunna utvecklas i samverkan mellan aktörer från civilsamhälle, näringsliv och offentlig sektor. Information om utbildningssystem och arbetsmarknad bör vara en viktig del av samhällsinformationen och i språkutvecklingen bör nyanlända ungdomar få öva språket tillsammans med svenska ungdomar.

STÖD DELTAGANDE I FRITIDSAKTIVITETER OCH SOCIALA NÄTVERK

Svenska ESF-rådet bör ge utrymme i sina utlysningar för att utbildnings- och arbetsmarknadsprojekten även ska kunna utveckla mötesplatser för ungdomar med olika bakgrund i syfte att stärka ungas etablering på arbetsmarknaden. Utlysningarna bör också utformas så att de uppmuntrar projekten till att aktivt ge nyanlända ungdomar kännedom om och kontakt med det lokala föreningslivet, inte minst ungdomsorganisationerna.

GE ÖKAD MÖJLIGHET ATT ANPASSA ARBETSSÄTT TILL MÅLGRUPPEN

ESF bör förtydliga tillämpningen av reglerna för sina programområden, så att tolkningarna av vilka nyanlända ungdomar som kan skrivas in i projekten blir mer enhetliga.

ESF bör vid kommande utlysningar, liknande den inom programområde 3 som syftar till att tillämpa befintliga beprövade metoder, även ge utrymme för verksamheterna att utveckla eller förnya arbetssätten. Det skulle ge projekten möjlighet att möta de delvis nya behov som uppkommer under insatsens genomförande. Erfarenheterna från de projekt som har tagit emot unga nyanlända inom programområde 3 visar att möjligheten att i viss mån anpassa eller ändra arbetssätt har varit en framgångsfaktor, inte minst för att stötta ungdomarnas språkutveckling.

SPRID KUNSKAP FRÅN ESF-PROJEKT TILL ORDINARIE VERKSAMHETER

ESF bör säkerställa att erfarenheter och goda exempel samlas in från projekten och sprids vidare till lokala aktörer i ordinarie strukturer så att de kan förbättra verksamheterna för nyanlända och andra ungdomar som varken arbetar eller studerar.

ESF bör även verka för att det finns återkommande mötesplatser där beslutsfattare och praktiker från olika typer av verksamheter får möjlighet att dela erfarenheter av hur arbetet inom ESF-projekt med nyanlända ungdomar kan utvecklas och implementeras i ordinarie verksamheter. Planering och genomförande kan med fördel göras i samverkan med Sveriges kommuner och landsting och regionala och lokala parter.

INNEHÅLL

Presentation av skriften	1
INNEHÅLL	8
Inledning	9
Ökat tryck på kommuner och myndigheter	9
Snabb etablering involverar flera aktörer	10
Skriftens upplägg	12
1. Kunskaper om unga nyanländas etablering	14
Erfarenheter från Socialfonden 2007–2013	14
Nyanlända och asylsökande ungdomar i tidigare studier	15
2. Yrkesverksammas erfarenheter av hinder och möjligheter	19
Erfarenheter från ESF-projekt i skolan – att tillämpa, utveckla och pröva metoder (PO 2)	20
Hinder och möjligheter för att klara skolan	21
Erfarenheter från ESF-projekt efter skolan - att stärka befintliga satsningar (PO 3)	25
Hinder och möjligheter för att klara etableringen efter skolan	25
3. Unga nyanländas egna berättelser	29
Ungas upplevelse av hinder och möjligheter	29
4. Temagruppens reflektioner och förslag	37
Anpassade insatser fungerar bäst	37
Ta vara på ungdomarnas drivkraft	39
Kända främjande faktorer gäller för nyanlända	40
Fler faktorer som underlättar unga nyanländas etablering	43
Låt ESF-projektens erfarenheter stärka och utveckla ordinarie verksamheter	47
5. Checklista för att underlätta etableringen	50
Referenser	51
<i>BILAGA 1</i>	55
<i>BILAGA 2</i>	58
<i>BILAGA 3</i>	60
<i>BILAGA 4</i>	63

INLEDNING

Syftet med den här skriften är att bidra med kunskap om vilka hinder och möjligheter som nyanlända ungdomar i ESF-projekten möter för sin etablering och att inspirera kommuner, myndigheter och andra aktörer till att utveckla det stöd de erbjuder. Vi går igenom vad tidigare studier säger om nyanlända ungdomars villkor och ställer den kunskapen mot vår egen intervjustudie av tio ESF-finansierade ungdomsprojekt.

Skriften riktar sig framför allt till dig som är verksam på strategisk nivå, men även till dig som arbetar mer operativt med unga nyanlända. Förhoppningen är att du ska kunna använda skriften när du utvecklar er verksamhet för unga nyanlända. Erfarenheterna som skriften baseras på kommer från ESF-finansierade ungdomsprojekt som på olika sätt möter och stöttar unga nyanlända.

Sverige har de senaste åren tagit emot ett mycket stort antal flyktingar. I vardagligt tal används ofta begreppet "nyanländ" för att benämna denna grupp. Det är dock viktigt att komma ihåg att det finns flera skäl till att människor invandrar till Sverige. Alla är inte flyktingar – många kommer hit för att arbeta, studera eller återförenas med sin familj. Beroende på ålder och skäl för invandringen så ger samhället olika slags stöd. Ålder, invandringsorsak och hur länge personen varit folkbokförd i Sverige är exempelvis avgörande för om en person ska få insatser inom Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag. Skolverket använder begreppet "nyinvandrad" för alla elever som folkbokförts de fyra senaste åren, oavsett invandringsorsak.

I ESF-projekten finns ungdomar som invandrat till Sverige av många olika anledningar. Gemensamt för dem är att de är nya i Sverige och har stött på svårigheter att fullfölja sina studier eller att få fotfäste på arbetsmarknaden. Alla har inte fått uppehållstillstånd. Därför omfattar "nyanlända" i vår studie alla ungdomar 15-24 år som är asylsökande eller har varit folkbokförda i Sverige i upp till fem år.

ÖKAT TRYCK PÅ KOMMUNER OCH MYNDIGHETER

Unga nyanlända möter ofta stora utmaningar under de första åren när de ska etablera sig i Sverige. Kommuner och myndigheter har huvudansvaret för mottagandet och när antalet nyanlända har ökat de senaste åren har det prövat kapaciteten och förmågan att möta unga nyanländas behov hos exempelvis skolor och arbetsförmedlingar. ESF:s ungdomsprojekt är en möjlighet att utveckla och förstärka verksamheter som bland annat omfattar unga nyanlända.

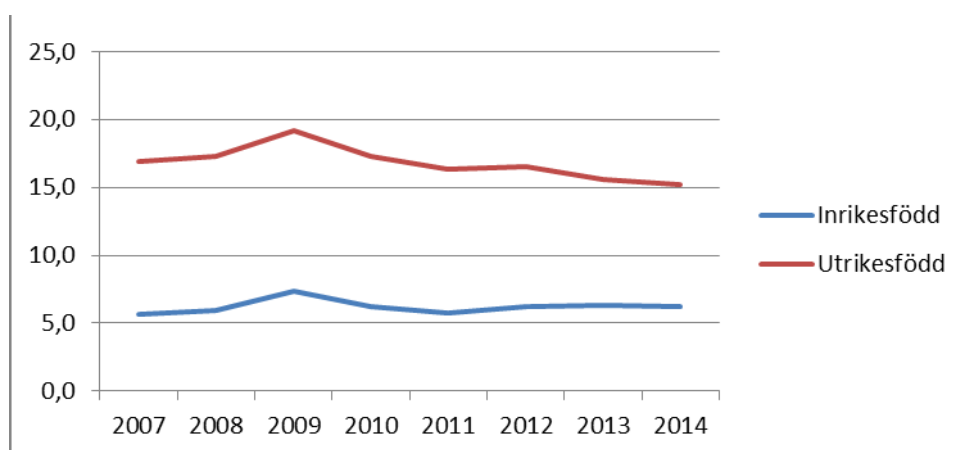
Enligt uppgifter från Statistiska centralbyrån (SCB) bodde den 31 december 2015 drygt 65 000 utrikes födda personer i åldern 15–24 år i Sverige, vilka hade fått uppehållstillstånd och folkbokfört sig för max fem år sedan.¹ Totalt var knappt 1,2 miljoner ungdomar 15-24 år folkbokförda i Sverige. Siffror från Migrationsverket (2016) visar att drygt 60 000 personer, i alla åldrar, fick bifall på sin asylansökan mellan 1 januari och 30 november 2016.

¹ Uppgifter ur databasen STATIV. Personer som är medborgare i EU28, Lichtenstein och Norden har rätt att bosätta sig utan beslut om uppehållstillstånd och ingår därmed inte bland dessa.

Dessutom fanns det den 30 november 2016 nästan 7 000 asylsökande barn och ungdomar mellan 13 och 24 år i Sverige. Det är okänt hur många av dessa som var mellan 15 och 24 år.

De nyanlända ungdomar som lämnar utbildningssystemet och inte lyckas etablera sig på arbetsmarknaden ingår i Temagruppens statistik över utrikesfödda ungdomar som varken arbetar eller studerar, utrikesfödda UVAS. I gruppen ingår även inaktiva utrikesfödda ungdomar som bott större delen av sitt liv i Sverige. Diagrammet nedan visar att *andelen* UVAS är betydligt högre bland utrikesfödda ungdomar än bland inrikes födda, vilket är en konsekvens av att de utrikesfödda ungdomarna möter större hinder för sin etablering. Eftersom de flesta ungdomarna i Sverige är inrikes födda så finns det dock många fler inrikes födda UVAS, när vi räknar *antalet* ungdomar som varken arbetar eller studerar.

Figur 1: Andelen UVAS (procent) bland utrikesfödda och inrikes födda ungdomar 16–24 år 2007–2014.

Källa: Temagruppen Unga i arbetslivet 2016.

Vi vet inte hur det växande antalet unga nyanlända och de pågående satsningarna kommer att påverka UVAS-statistiken kommande år, men klart är att vi nu behöver förbättra kapaciteten och förmågan att stötta unga nyanlända och utrikesfödda i studier och till arbete.

SNABB ETABLERING INVOLVERAR FLERA AKTÖRER

Asylprocessen drar ut på tiden för många nyanlända ungdomar och långt ifrån alla lyckas använda tiden till att utbilda sig eller att söka arbete. Ju längre tid asylprocessen tar, desto längre tid tar det att komma igång med etableringen. De ungdomar som får sitt uppehållstillstånd beviljat möts av insatser från flera håll och det kräver ett utvecklat samspel mellan flera aktörer. Kommunerna har idag en framträdande roll med ansvar för exempelvis boende, barnomsorg, skola, vuxenutbildning, svenska för invandrare, samhällsorientering, försörjningsstöd och stöd till ensamkommande barn. Landstingen ansvarar för hälso- och sjukvård och Arbetsförmedlingen ska erbjuda etableringssamtal och samordna aktiviteterna i etableringsplanen för de nyanlända som ingår i etableringsuppdraget.

DEN 1 DECEMBER 2010 TRÄDDE LAGEN OM ETABLERINGSINSATSER I KRAFT (2010:197), och då skapades etableringsuppdraget. Arbetsförmedlingen har det samordnande ansvaret. Uppdragets syfte är att underlätta för personer som är nya i Sverige att så snabbt som möjligt lära sig svenska, komma i arbete och klara sin egen försörjning. Läs mer: www.arbetsformedlingen.se (fritextsök på "etableringsuppdraget")

Dessutom gör civilsamhället och arbetsmarknadens parter insatser, inte minst för att erbjuda nyanlända mötesplatser och tillfälle till praktik eller olika slags lönesubventionerade anställningar. Utvecklingsarbetet som görs inom ramen för Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua) underlättar statlig och kommunal samverkan och utveckling av nya samverkansformer som också är inriktade på att stödja unga nyanländas etablering i studier och i arbetsliv. Nationella samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar (Nationella UVAS samordnaren) har också i uppdrag att främja samverkan på nationell, regional och lokal nivå för att underlätta för gruppen att studera eller arbeta. I de ESF-finansierade ungdomsprojekt som utgör grund för den här skriften finns många exempel på hur flera aktörer involveras och samverkar, samt hur de kan undanröja hinder som uppstår. ESF-projekten kan på så sätt spela en stor roll för att kompensera för de brister som kan finnas att ge unga nyanlända stöd inom ordinarie verksamheter.

De nyanlända tjänar förstås på en snabbare väg till eget boende, försörjning, familjebildning och deltagande i samhällslivet, men mycket pekar på att det också ger stora samhällsvinster om unga nyanlända tidigt får stöd att klara sina studier och att etablera sig i arbetslivet. Det är brist på arbetskraft inom flera yrkesområden och unga nyanlända kan bidra till tillväxt inom dessa branscher och till samhällsutvecklingen i stort. Kommuner och myndigheter kan tillsammans med arbetsmarknadens parter och civilsamhällets aktörer erbjuda effektiva insatser och ge bättre förutsättningar för en snabbare etablering i arbetslivet för unga nyanlända.

TIPS

Beskrivningar av de ESF-projekt som ligger till grund för den här skriften finns på www.temaunga.se.

Du kan också läsa mer om Dua och Nationella UVAS samordnaren på webbplatserna:

Dua: <https://www.dua.se/>

Nationella UVAS samordnaren: <http://uvas.se/>

SKRIFTENS UPPLÄGG

Skriften baserar sig på 50 kvalitativa intervjuer som Temagruppen har gjort under studiebesök i projekten. Intervjuerna har handlat om de hinder och möjligheter som ungdomarna möter och det stöd de får för sin etablering inom ramen för ESF:s ungdomsprojekt. Sammanlagt har vi besökt 10 projekt och intervjuat 20 projektmedarbetare och 30 nyanlända ungdomar. Skriften utgår också från andra studiers beskrivningar av nyanlända ungdomars situation.

Du kan läsa mer om Temagruppens intervjustudie i bilagorna 1 och 2 i slutet av denna skrift. Ungdomsprojekten bedrivs runt om i hela landet inom så kallade programområden, i det här fallet programområdena 2 och 3.

Fakta om ESF:s programområden

Programområde 1 handlar om kompetensförsörjning och tas inte upp här.

De ungdomsprojekt som den här skriften handlar om finns inom programområdena 2 och 3.

Programområde 2 (PO 2)

Projekten i PO 2 ska *utveckla och tillämpa metoder* för att underlätta etableringen i arbetslivet och *öka deltagande i utbildning* för unga kvinnor och män i åldrarna 15–24 år. Exempelvis ska projekten motverka avhopp och stötta unga i att slutföra sina gymnasiestudier. *Nyanlända är en av tre särskilt prioriterade målgrupper.*

Programområde 3 (PO 3)

I PO 3 ska projekten med *befintliga metoder* öka sysselsättning och deltagande i utbildning bland unga som varken arbetar eller studerar i åldrarna 15–24 år. Exempelvis ska projekten erbjuda insatser för unga som behöver stöd att slutföra sina studier och *komma i jobb*. *Nyanlända är inte en särskilt prioriterad målgrupp* utan ingår i hela ungdomsgruppen.

ESF:s fyra horisontella principer ska prägla alla projekt som får stöd. De är jämställdhet, tillgänglighet, icke-diskriminering och ekologiskt hållbar utveckling. Det finns en standard framtagen för arbetet med jämställdhetsintegrering.

TIPS! Läs mer på Svenska ESF-rådets webbplats www.esf.se (fritextsök på "programområden" respektive "horisontella principer")

I nästa kapitel sammanfattar vi vad ett urval av andra relevanta studier har att säga om de utmaningar som unga nyanlända kan möta under etableringsprocessen.

Kapitlet Kunskaper om nyanländas etablering presenterar erfarenheter från tio pågående ESF-projekt. Där är fokus på yrkesverksammas berättelser om vilka utmaningar och möjligheter de ser att nyanlända ungdomar i projekten möter. I kapitlet Unga nyanländas egna berättelser återger vi om att vara ny och etablera sig i Sverige.

I det sista kapitlet reflekterar vi över intervjuerna och speglar erfarenheterna mot tidigare kunskap om hindrande och främjande faktorer för ungas etablering. Vi lämnar också förslag och visar på områden där det behövs mer kunskap om de olika förutsättningarna för unga nyanländas etablering.

FAKTA

Sju procent av deltagarna i ESF-projekten i åldern 15–24 år var utrikesfödda som folkbokförts de senaste fem åren (drygt 1 000 personer). En liten del av dem var migranter från Norden eller övriga Europa, men majoriteten kommer från länder i Afrika och Asien.

Du kan läsa mer om projektstatistiken i bilaga 3 till den här skriften.

1. KUNSKAPER OM UNGA NYANLÄNDAS ETABLERING

Det finns flera färska studier som tar upp viktiga aspekter av nyanlända barn och ungdomars situation (t.ex. Forte 2016 om mottagningen av nyanlända barn och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a om nyanlända ungdomar i etableringsuppdraget). I det här kapitlet tar vi ett bredare grepp och sammanfattar en del av vad som skrivits om nyanlända ungdomars behov av stöd och vilka hinder som de kan möta i sin etablering med kopplingar till hälsa, boende, utbildning, arbetsmarknad och övriga delar av samhället. I de efterföljande kapitlen redovisar vi erfarenheter från de studerade ESF-projekten.

Sammanfattningen baseras på Svenska ESF-rådets rapporter från en tidigare programperiod och då främst Svenska ESF-rådets rapport till regeringen där man sammanfattar programperioden 2007–2013 (Svenska ESF-rådet 2014), samt på rapporter från Temagruppen Integration i arbetslivet (TIA). Därefter sammanfattar vi vad några andra studier har att säga om unga nyanländas etablering och behov av stöd.

ERFARENHETER FRÅN SOCIALFONDEN 2007–2013

Svenska ESF-rådet har inte publicerat några studier som fokuserar specifikt på nyanlända ungdomar, men det finns studier som i vidare bemärkelse belyser förutsättningarna för invandrares integration och etablering.

Svenska ESF-rådet konstaterar att det är svårt för ungdomar och för utrikesfödda – oavsett ålder – att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Hindren kan vara höga krav på kvalifikationer, erfarenhet och språkkunskaper. På individnivå försvåras integrationen av bland annat låg utbildningsnivå, dålig hälsa samt kulturella och språkliga barriärer. På organisations- och strukturnivå försvåras integrationen av långa väntetider för handläggning av uppehållstillstånd, svag koppling mellan mottagande och introduktion samt diskriminering på olika nivåer.

Utrikesföddas språksvårigheter är ett återkommande tema i rapporterna från TIA. En studie som har tagits fram inom TIA (Engstrand m.fl. 2010) för fram att nyanländas främsta hinder är bristande språkkunskaper, men många har både driv och färdigheter. Andra studier (Larsson 2011, Hertzberg & Osman 2011, Vesterberg 2011b) tar upp att språkstödet måste fungera för att projekten ska kunna hjälpa deltagarna till bättre anställningsbarhet och att det är en fördel om projektdeltagarna får använda sitt starkaste språk i verksamheten.

Andra omständigheter som lyfts fram i TIA:s rapporter är bland annat att diskriminering och att samhällets stödåtgärder hindrar människor att bli självständiga individer (Åse 2011, Thörnquist 2011).

NYANLÄNDA OCH ASYLSÖKANDE UNGDOMAR I TIDIGARE STUDIER

Det finns flera studier som fokuserar på ensamkommande barn och ungdomar eller på nyanlända som grupp, men det är få studier om nyanlända ungdomar som kommer tillsammans med anhöriga eller unga vuxna nyanlända. Här presenterar vi ett urval av den tidigare kunskap som finns om unga nyanländas behov och förutsättningar, med huvudsakligt fokus på de studier som lyfter fram ungas egna röster. Flera av studierna baseras på intervjuer eller fokusgrupper vilket gör det svårt att dra generella slutsatser. Samtidigt fungerar de som en bra fingervisning eftersom de visar på liknande resultat.

SKOLAN ÄR NORMALISERANDE I DEN UTDRAGNA ASYLPROCESSEN

Den krångliga och oftast långa asylprocessen är ett hinder för asylsökande barns och ungas etablering i Sverige (Stretmo & Melander 2013). Ofta har ungdomarna haft traumatiserande upplevelser och måste sedan vänta på beslut om uppehållstillstånd. Detta leder till att ungdomarna lever med en ständig osäkerhet (Lundberg & Dahlquist 2012, Wadensjö & Celikaksoy 2016). Barn och ungdomar i asylsökande familjer kan undvika att prata med handläggare på Migrationsverket under asylprocessen då de upplever att "de vuxna" sällan uppmärksammar dem i samtalen (Ottoson m.fl. 2016). Skolan är viktig för unga asylsökande då den fungerar normaliserande och blir en fast punkt i deras vardag (Ottoson m.fl. 2016, Svensson & Eastmond 2013).

UNGDOMARNA BEHÖVER TRYGGA BOENDEFORMER OCH RELATIONER MED VUXNA

Forskningen kring ensamkommande barn och ungdomar har tagit fart de senaste åren. Även inom svensk lag uppmärksammas ensamkommande barn och ungdomar i högre grad än barn i familj (SFS 1994:137, SFS 2005: 762). Hem där ungdomen bor tillsammans med någon eller några släktingar eller syskon, har en mer stabil funktion för ungdomarna än hemmen för vård eller boende (HVB). Samtidigt finns det nackdelar med släktinghemmen då de ofta har små ekonomiska resurser (Stretmo & Melander 2013). Släktingarna kan dessutom själva vara i en asylprocess och ha sin egen osäkerhet att hantera vilket gör det svårare för dem att vara en trygg punkt för ungdomarna. Åkerlund (2016) menar i sin avhandling att ensamkommande ungdomar på HVB-hem vill ha närmare kontakt med boendepersonalen för att få känna trygghet då de saknar andra nära och trygga relationer.

Så länge de ensamkommande ungdomarna är under 18 år har de tillgång till en god man, men när de blir myndiga försvinner i allmänhet den kontakten. Både socialsekreterare och ensamkommande ungdomar efterfrågar en tydligare och mer effektiv övergång till det "självständiga livet" när ungdomen fyller 18 år och i många fall byter boendeform. (Stretmo & Melander 2013, Celikaksoy och Wadensjö 2016).

I SKOLAN FINNS UTMANINGAR BÅDE MED KUNSKAPSUTVECKLING OCH SEGREGATION

I Skolverkets betygsstatistik (Skolverket 2016a) ingår asylsökande och nyanlända ungdomar i gruppen "Okänd bakgrund", här var färre än två av tio elever behöriga till gymnasieskolan när de slutade nionde klass, vårterminen 2016. Ungdomar som behöver extra tid för att lära sig svenska och få godkända betyg i grundskoleämnena innan de går vidare till en gymnasieutbildning kan gå på språkintruktionsprogrammet. Hur lång tid det tar för eleverna att gå vidare från språkintruktionsprogrammet till ett annat gymnasieprogram varierar. Ju äldre ungdomar är när de kommer, desto svårare har de att genomföra en utbildning (Socialstyrelsen 2013). En studie från Skolverket (2016b) visar att av de elever som varit bosatta i Sverige i mindre än fyra år har endast omkring trettio procent gått vidare till ett nationellt program tre år efter studiestart och cirka femton procent hade fortsatt på ett annat introduktionsprogram. De nationella yrkesprogrammen var vanligare för elever som behövt längre tid på språkintruktionsprogrammet för att bli behöriga till ett nationellt gymnasieprogram.

Segregationen i skolan är ett problem, när de nyinvandrade eleverna inte får kontakt med andra svenskspråkiga elever hindrar det dem från att vidareutveckla sina språkkunskaper (Stretmo & Melander 2013, Schwartz 2014). Det har även visat sig att ju längre de nyanlända går förberedelseklasser eller språkintruktionsprogram, desto större risk att de tappar motivationen för skolan som helhet (Skowronski 2013).

ETABLERINGEN I ARBETSLIVET HINDRAS AV SVÅRIGHETER MED SPRÅK, VALIDERING OCH NÄTVERK

Tidigare studier visar på flera faktorer som försvårar de nyanlända ungdomarnas etablering i arbetslivet. Enligt en granskning från Riksrevisionen (2015) gör svårigheterna med att validera nyanländas yrkeserfarenhet och utbildning arbetsgivarna tveksamma till att anställa nyanlända.

Svårigheter med svenska språket är också ett hinder. Diskriminering på arbetsplatsen är ytterligare ett hinder för de unga nyanlända och flera studier pekar på att den sökandes namn påverkar möjligheten att få jobb (Ruist 2016).

Den subventionerade anställningsformen *instegsjobb* ska möta behovet av att kombinera arbete med språkstudier och ställer krav på parallella SFI-studier. Riksrevisionens granskning (2015) visar dock på praktiska svårigheter att kombinera språkstudier med arbete.

Studien Fokus 16:1 – unga nyanländas etablering i arbets- och samhällslivet (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a) riktar in sig på unga nyanlända inom Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag. Studien visar att drygt fyrtio procent av de inskrivna inte har påbörjat sin SFI-undervisning efter sex månader i etableringsuppdraget, trots att SFI ska erbjudas inom tre månader. Det saknas också ett ungdomsperspektiv i etableringsuppdraget och nyanlända känner inte till sina rättigheter – särskilt nyanlända som har en kortare utbildningsbakgrund.

Sociala nätverk har stor betydelse för möjligheten att etablera sig på arbetsmarknaden och detta blir ett problem eftersom utrikes födda saknar inflytelserika nätverk (Joyce 2015). Sociala nätverk har fått en viktigare roll för etablering på arbetsmarknaden som en konsekvens av internet och sociala mediers framväxt (Håkansson och Tovatt 2016). När det blir lättare att skapa olika personliga nätverk, blir det även lättare att hålla dem stängda och därmed också att exkludera andra.

NYANLÄNDA KVINNOR OCH MÄN FÅR OLIKA VILLKOR

Siffror från Socialstyrelsen (2016) visar att det finns könsskillnader bland utrikesfödda ungdomar som får försörjningsstöd. Exempelvis uppges språket vara ett försörjningshinder under längre tid för kvinnorna än för männen. Bland utrikesfödda unga kvinnor som fått uppehållstillstånd för 5–9 år sedan är språket fortfarande ett försörjningshinder för åtta procent. Bland de unga männen är motsvarande siffra tre procent. Det är också vanligare att kvinnorna får försörjningsstöd under föräldraledighet.

Det finns även könsskillnader i Temagruppens statistik över personer 16–24 år som varken arbetar eller studerar. De utrikesfödda ungdomarna i gruppen som är föräldralediga, är nästan uteslutande kvinnor. En möjlig förklaring är att utrikesfödda kvinnor inte arbetar och därför endast får garantiersättning från Försäkringskassan när de är föräldralediga. Andelen som tar del av en arbetsmarknadspolitisk åtgärd med statligt stöd är större bland utrikesfödda män än bland utrikesfödda kvinnor.

Även studien Fokus 16:1 (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a) visar på ett liknande mönster. En kartläggning över vad nyanlända (18–24 år) som avslutade sin etablering under tiden oktober 2015 – maj 2016 gjorde tre månader senare visar att ungefär hälften av männen studerade eller arbetade, med eller utan stöd, medan motsvarande andel för kvinnorna endast var drygt en tredjedel. I arbetsmarknadspolitiska program deltog 38 procent av kvinnorna och 40 procent av männen, framför allt inom jobbgarantin för unga. Resten var antingen arbetssökande eller avaktualiserade från Arbetsförmedlingen. Män får alltså i högre grad än kvinnor arbetsnära insatser som praktik, instegsjobb eller andra anställningsformer.

Riksrevisionens (2015) studie av etableringsuppdraget visar också på könsskillnader då en betydligt mindre andel av kvinnorna kvinnor går vidare till arbete med eller utan anställningsstöd. Celikaksoy och Wadensjö (2015) har sett att ensamkommande barn och ungdomar oftare har arbete och har högre lön än de som kommit med föräldrar eller annan vårdnadshavare. Även i denna studie är dock flickorna tydligt mindre sysselsatta än pojkarna.

UNGDOMARNA GÅR MISTE OM POTENTIALEN I FÖRENINGSLIV OCH CIVILSAMHÄLLE

Huitfeldt (2015) visar att idrott har en positiv påverkan på nyanlända elever då aktiviteten erbjuder möjligheter till nya kontakter och utveckling av språkkunskaperna. De aktiviteter och tjänster som olika organisationer inom civilsamhället erbjuder kan fylla en viktig lucka för nyanlända ungdomar och bidra till deras etablering i arbets- och samhällslivet (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016b). Kommunernas fritidsverksamheter kan också de vara en tillgång. Men rapporten Kartläggning av den öppna fritidsverksamheten (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016c) visar att få nyanlända känner till dessa verksamheter. De nyanlända ungdomar som har hittat till fritidsgårdarna och ungdomshusen är i stor utsträckning unga killar.

2. YRKESVERKSAMMAS ERFARENHETER AV HINDER OCH MÖJLIGHETER

I det här kapitlet återger vi erfarenheter från tio ESF-projekt i programområdena 2 och 3. I fokus står de yrkesverksammas upplevelser av vilka utmaningar och möjligheter nyanlända ungdomar i projekten möter under studietiden och när de ska etablera sig i arbetslivet. Erfarenheterna har samlats in genom intervjuer med yrkesverksamma under Temagruppens studiebesök i projekten under våren och hösten 2016. Totalt har vi genomfört 20 intervjuer jämnt fördelat på de två programområdena. I bearbetningen av intervjuerna har vi identifierat återkommande teman i de yrkesverksammas upplevelser av utmaningar och möjligheter.

Inom programområde 2 har vi samlat erfarenheter från delprojekt inom Plug in 2.0 som har insatser inom grund- och gymnasieskola. Erfarenheterna från programområde 3 kommer i huvudsak från projekt där ungdomarna är äldre och har lämnat gymnasieskolan. Båda programområdena vänder sig till alla unga oavsett bakgrund och det varierar i vilken omfattning som projekten har nya nyanlända deltagare. I bilaga 3 till den här skriften framgår hur många av projekten som har deltagare som är utrikesfödda.

Projekten i programområde 2 ska både utveckla och tillämpa arbetssätt och metoder och har bland annat nyanlända som en särskilt prioriterad målgrupp vilket gör att de utvecklar metoder för att stötta nyanlända ungdomar specifikt. Projekten i programområde 3 ska endast tillämpa befintliga arbetssätt och metoder och riktar sig till ungdomar som varken arbetar eller studerar oavsett ursprung. Det innebär att projekten i programområde 3 inte har metoder och arbetssätt som är avsedda att stötta just nyanlända ungdomar.

Projektuppföljningen som redovisas i bilaga 3 visar också att projekten i programområde 3 i första hand tar in nyanlända ungdomar som har skrivits ut från etableringsuppdraget och inte studerar. De ungdomarna har bott längre än tre år i Sverige.

TIPS

Läs om framgångsrika arbetssätt och framgångsfaktorer i Temagruppens skrifter, se t.ex. *Gräv där du står* (Temagruppen Unga i arbetslivet 2016a), *Lärdomar från arbetsmarknadsprojekt för unga* (Temagruppen Unga i arbetslivet 2014) och *Kreativa projekt* (Temagruppen unga i arbetslivet 2012).

Du kan ladda ner skrifterna på www.temaunga.se/rapporter_och_publicationer

På samma webbplats finns beskrivningar av de projekt som den här skriften baseras på.

ERFARENHETER FRÅN ESF-PROJEKT I SKOLAN – ATT TILLÄMPA, UTVECKLA OCH PRÖVA METODER (PO 2)

Ungdomsprojekten i PO 2 ska underlätta etableringen i arbetslivet och öka deltagandet i utbildning för unga kvinnor och män i åldrarna 15–24 år. Projekten ska både tillämpa, pröva och utveckla metoder. Nyanlända är en av de prioriterade målgrupperna för programområdet.

I detta programområde har vi besökt fem delprojekt i det nationella ESF-projektet Plug in 2.0, som Sveriges kommuner och landsting driver. De yrkesverksamma som vi har mött vid besöken är ofta projektledare, rektorer, speciallärare, lärare i svenska som andraspråk, fritidsledare, elevcoacher och vägledare. Plug in 2.0 ska stötta ungdomar att klara sina gymnasiestudier och uppnå gymnasiebehörighet. Delprojekten är

- Grundskolan i Mörsil
- Språkcentrum vid introduktionsprogrammet i Vännäs
- Introduktionsprogrammet i Burlöv
- Vård- och omsorgsprogrammet i Umeå
- Ungdomscentret i Bromölla.

Projektet Plug in 2.0 finns beskrivet i bilaga 4.

TIPS!

På www.temaunga.se/rapporter_och_publicationer kan du läsa beskrivningar av hur delprojekten arbetar med nyanlända ungdomar.

HINDER OCH MÖJLIGHETER FÖR ATT KLARA SKOLAN

Yrkesverksamma i ESF-projekten i PO 2 lyfter fram att de nyanländas främsta styrka är deras drivkraft, som gör att de går framåt. Samtidigt ser de ett antal hinder för att unga nyanlända ska klara skolan på ett bra sätt.

SPRÅKSVÅRIGHETER OCH ORO HINDRAR UNGDOMARNAS KUNSKAPSUTVECKLING

Språksvårigheter lyfts fram som det främsta hindret. Det varierar hur lång tid språket är ett hinder för ungdomarna. För att klara skolan på ett bra sätt krävs kunskaper i både talad och skriven svenska. Det skapar svårigheter för nyanlända att ämnena har olika facktermer och språkbruk, till exempel NO-språk och SO-språk samt vårdterminologi för dem som riktat in sig på vård och omsorg. Ungdomarna behöver ett individanpassat stöd för att utveckla språket så snabbt som möjligt inom alla ämnen. Individanpassningen ställer stora krav på skolans organisation, schemaläggning och skolpersonalens kompetens – frågor som Plug in 2.0 arbetar mycket med.

Även det engelska språket är en utmaning för ungdomarna. Många saknar helt förkunskaper och det är svårt att lära sig två helt nya språk samtidigt. Utan betyg i engelska måste ungdomarna få dispens för att kunna bli antagna till ett nationellt gymnasieprogram.

Projektmedarbetare upplever att det periodvis är många praktiska frågor som distraherar eleverna: möten med advokat och god man samt blanketter och ansökningar som ska fyllas i och skickas. Koncentrationssvårigheter orsakade av oro eller trauman uppges också vara ett stort hinder, särskilt för asylsökande ungdomar. De asylsökande elevernas situation påverkar både andra elever och lärare, exempelvis när ungdomar förflyttas, avvisas eller avviker mitt i terminen. En rektor har kommit överens med polisen om att aldrig hämta ungdomar på skolan eftersom det orsakar så mycket oro.

NYANLÄNDA UNGDOMARS BEHOV AV STÖD VARIERAR

De projektmedarbetare vi talat med betonar att de nyanlända ungdomarna är en heterogen grupp, inte minst när det gäller utbildningsbakgrund. Bristen på tidigare utbildning är en försvårande faktor för många ungdomar som kommer till Sverige i tonåren. Precis som med språket så är bristande utbildningsbakgrund ett hinder som vissa ungdomar tar sig över snabbare än andra. Det beror på vilket stöd eleven kan få och på vilka övriga förutsättningar som eleven har.

Varje nyanländ elev har sina utmaningar, precis som svenska elever. Men det kan vara svårare att upptäcka vilka utmaningarna är när eleven inte talar svenska. En specialpedagog tar upp att man ibland är för snabb att skicka eleverna på utredningar och tänka i termer av diagnos. I stället bör man se på helheten: skolbakgrund, vad ungdomarna har varit med om och deras familjesituation. Ibland har ungdomarna sådana blockeringar att de inte kan lära sig. Det är ett pussel att lägga med hjälp av information från inskrivningssamtal och tester.

*”Vi hade en elev som inte hade någon skolbakgrund och det gick framåt med myrsteg.
Sedan kom familjen och då lossnade det, då kom progressionen.
Många trodde från början att det var en diagnos.” (specialpedagog)*

Ett projekt berättar också att familjerna har olika förväntningar på tjejer och killar, vilket påverkar det stöd som eleverna behöver för att kunna fullfölja studierna. Tjejerna uppges oftare komma med sin familj och ha lägre krav på sig att lyckas med studier och etablering. De är därför oftare hemma från skolan för att hjälpa till i familjen, medan killarna som förväntas studera och hitta ett arbete prioriterar skolgången i högre grad.

Ett par projekt lyfter att många ungdomar har svårt att ta ansvar för sin egen inläring och utveckling. De är vana vid att vuxna ska styra dem och förväntar sig att lärarna ska ta allt ansvar för elevernas studier. Personlig utveckling är i viss mån en del i undervisningen, exempelvis att arbeta i grupp eller att ta ansvar för sitt eget lärande, men det krävs extra stöd och att skolan lär ut bland annat studieteknik till den här gruppen.

Ett projekt har funnit att nyanlända ungdomar kan behöva stöd och guidning i vad som är okej när man vill ta kontakt med och visa intresse för en annan person. De har också sett unga hbtq-personer som inte vågar vara öppna med sin könsidentitet eller sexualitet av rädsla för repressalier från jämnåriga i och utanför skolan.

TIPS

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor har gett ut en publikation om stödjande och stärkande faktorer för unga hbtq-personer. Du hittar dem på www.mucf.se/publikationer/stodjande-och-starkande

På samma webbplats finns foldrar på olika språk om hbtq-personers rättigheter i Sverige.

BOENDEFÖRHÅLLANDENA PÅVERKAR STUDIerna

De flesta ensamkommande ungdomar är killar och de bor ofta på HVB-hem tills de blir arton år. Projekten berättar om skillnader mellan ungdomar som bor i familj och ungdomar som bor på HVB-hem, där ungdomar som bor i familj upplevs vara tryggare och mer nöjda med sin situation. En orsak kan enligt projekten vara att en familj har större möjligheter att anpassa sig till ungdomens behov och preferenser, exempelvis när det gäller tider, rutiner och mathållning. Samtidigt är det i vissa fall så att HVB-hemmen ger mer hjälp med läsläsning. Skolorna upplever att boendena är som hem men ändå inte, eftersom den gode mannen som är vårdnadshavare bor någon annanstans. Boendepersonalen har inte samma lagliga rätt att ställa krav på ungdomarna som en god man kan ha. De yrkesverksamma som vi talat med har exempelvis påtalat att boendepersonal ser det som ett hinder då de ska väcka och få iväg ungdomarna till skolan på morgonen.

När ungdomarna blir myndiga och flyttar från boendet kan de bli ganska ensamma och förlora strukturen i vardagen. Det märks enligt projekten exempelvis genom att de oftare kommer försent till skolan.

Alla ungdomar har inte tillgång till väl fungerande bredbandsuppkopplingar i sin bostad. Abonnemangen kan vara för dyra och på vissa orter kan det krävas extra utrustning för att förbättra mottagningen, särskilt i norra Sverige. Detta försvårar enligt ett projekt ungdomarnas skolarbete och jobbsökande.

SVÅRT ATT BYGGA NÄTVERK OCH BLI INKLUDERADE

De yrkesverksamma som vi har talat med under våra besök säger att många av ungdomarna har svårt att lära känna svenska elever och bygga nätverk. För den som är blyg är det svårt att tränga sig på, man måste bli inbjuden att delta i sociala sammanhang. Projekten upplever att det blir lättare för eleverna att ta kontakt när de lär sig prata mer svenska. Språkkunskaper uppges vara särskilt viktiga för tjejernas kontaktskapande, eftersom tjejerna på skolan främst umgås genom att prata. De, ofta killar, som är med och spelar fotboll upplevs ha lättare att få kontakt med svenska elever. Många flickor vill sjunga och dansa och skulle genom det kunna få ett sammanhang på fritiden, men det kan exempelvis förutsätta gratis kulturskola och att elever kan skrivas in mitt i terminen, vilket inte är fallet överallt.

Arbetet med att inkludera nyanlända elever i gemenskapen på skolan som helhet drivs enligt projekten ofta av en liten grupp lärare i svenska som andraspråk eller på språkintruktionsprogrammet. Flera upplever att hela skolan måste involveras för att inkluderingen ska fungera. Ett projekt lyfter fram att det saknas stöd för arbetet med inkludering, exempelvis ett fortbildningsstöd för all skolpersonal om det multikulturella sammanhanget.

SVÅRT ATT TILLGODOSE BEHOVEN AV STUDIEVÄGLEDNING OCH ELEVHÄLSA

Eftersom de flesta nyanlända ungdomar helt saknar inblick i det svenska utbildningssystemet och i vad olika yrken kan innebära i Sverige så behöver de mycket stöd av studie- och yrkesvägledare för att kunna välja utbildning och yrke. De ungdomar som inte har förutsättningar för att slutföra en gymnasieutbildning behöver hjälp att hitta andra lösningar för att bli självförsörjande. Dessa elever kan behöva motiverande samtal för att acceptera en undervisning med mer praktiska inslag eftersom många har en föreställning om att allt lärande ska ske i ett klassrum.

Rent praktiskt är det en utmaning för skolorna och projekten att planera och dimensionera verksamheten när elevantalet och behoven förändras med kort varsel. När många nyanlända elever kommer måste man snabbt få tag på personal och när elevunderlaget minskar måste man dra ner. Projekten säger att det är svårt att få tag i tillräckligt många utbildade studie- och yrkesvägledare, studiehandedare och modersmåls lärare. Lärare utan utbildning behöver hjälp av kollegorna för att snabbt sätta sig in i och tolka läroplanerna.

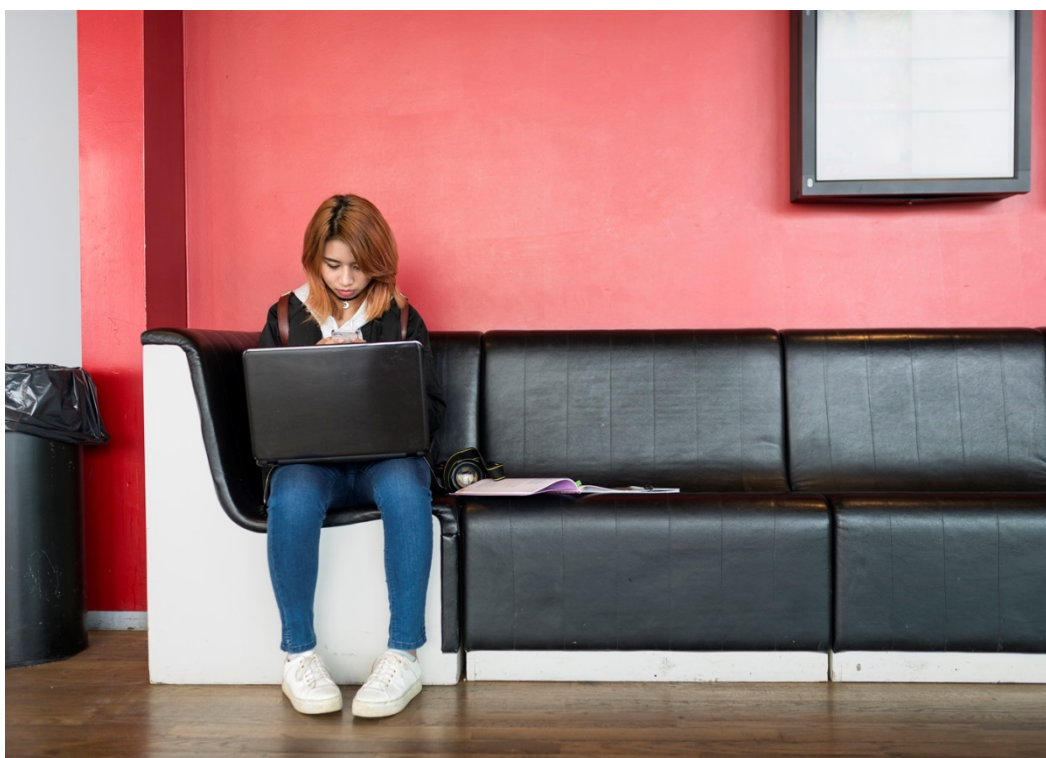
Även elevhälsan upplevs vara underdimensionerad av några projektmedarbetare. Flera elever mår periodvis väldigt dåligt, i första hand de ensamkommande eleverna men även andra, och skolorna kan ha svårt att få elevhälsan att räcka till även om de har fått förstärkningar. Det är också nya utmaningar som elevhälsan kan behöva hantera, som exempelvis barnåktenskap och hedersrelaterat våld. Det ökade trycket märks enligt en rektor på sjukskrivningarna, framför allt bland personal inom elevhälsa och lärare i svenska som andraspråk.

”När man bygger en skola behövs en massa funktioner, nu finns nya behov som det inte finns någon funktion för egentligen. Det är människor med djupt engagemang som inte får rätt förutsättningar och som till slut brister själva.” (rektor)

ESF-PROJEKTEN SKAPAR MÖJLIGHETER, MEN REGLER ÄR HINDER

Delprojekten i Plug in 2.0 upplever fler hinder i regelverk och otydlighet från myndigheter, än hinder orsakade av villkoren för ESF-projekt. ESF-projekten ger möjlighet och tid för att utveckla och införa sådant som ska ingå i ordinarie verksamhet, även om kraven på administration och rapportering tar en del tid från kärnverksamheten. En specialpedagog berättar att möjligheten att utveckla arbetet med nyanlända elever skapar arbetsglädje i projektet.

Samtidigt upplever några projekt det som begränsande att man inte kan skriva in alla elever som behöver extra stöd i projektet. En del projektledare tycker också att det finns för lite pengar för fortbildning av personalen. Det gör det svårare att utveckla verksamheterna.

Åldersgränserna för gymnasiet är ett stort hinder för de ungdomar som anländer i tonåren. Många elever känner stark stress över att inte hinna läsa in alla betyg innan de blir för gamla. De som inser att de inte kommer att bli behöriga i tid tappar ofta motivationen och slutar plugga, de måste motiveras igen genom att skolan visar på alternativa vägar.

Flera projektmedarbetare ser en geografisk orättvisa för de ungdomar som är hänvisade till vuxenutbildning eftersom utbudet varierar och är smalt på många håll i landet. Det påverkar vilken inriktning ungdomarna kan välja för sin etablering.

Ett projekt har inte kunnat få ut asylsökande elever på praktik i näringslivet för att företagen har varit osäkra på reglerna för arbetsplatsförsäkringar för praktikanter som saknar uppehållstillstånd och personnummer.

Projektet berättar att skolorna måste utveckla och etablera relationer och informationsutbyte med både gode män och boendepersonal för ensamkommande ungdomar. En del skolor vänder sig i första hand till de gode männen som i sin tur får ha kontakten med HVB-hemmen, men vid akuta situationer måste man ta kontakt med boendet. Ibland tycker projektpersonal att sekretessregler på boenden stoppar information. Problemet skulle kunna lösas ganska lätt, exempelvis med en samtyckesblankett.

ERFARENHETER FRÅN ESF-PROJEKT EFTER SKOLAN - ATT STÄRKA BEFINTLIGA SATSNINGAR (PO 3)

Projektet i PO 3 ska få personer i åldern 15–24 år som varken arbetar eller studerar att börja studera eller arbeta. De riktar sig ofta till äldre ungdomar som lämnat gymnasiet och ska etablera sig i arbetslivet. Projektet ska vidareutveckla, stärka och höja kvaliteten i befintliga satsningar. Nyanlända är inte någon särskilt utvald målgrupp, men kan ingå i gruppen unga som varken arbetar eller studerar. Av de projekt som vi har besökt är alla utom ett regionala eller lokala. Det nationella projektet, Ung framtid, drivs av Arbetsförmedlingen. De yrkesverksamma som vi har mött i projektet är oftast projektledare eller arbetsmarknadscoacher.

De verksamheter som vi besökt i programområde 3 är

- Blekinges unga lyfter 2.0 på Navigatorcentrum i Olofström
- Blekinges unga lyfter 2.0 på Navigatorcentrum i Sölvesborg
- Boost by FC Rosengård II i Malmö
- Lobben 2 i Östersund
- Ung framtid i Strömsund.

Projektet finns beskrivna i bilaga 4.

TIPS

På www.temaunga.se/rapporter_och_publicationer kan du läsa beskrivningar av hur vart och ett av projekten arbetar med nyanlända ungdomar.

HINDER OCH MÖJLIGHETER FÖR ATT KLARA ETABLERINGEN EFTER SKOLAN

Nyanlända som varit kort tid i Sverige upplevs vara mer motiverade än de som varit här längre tid. Det finns en stark vilja i början men när ungdomarna stöter på hinder tappar de gnistan och tron på sig själva.

BRIST PÅ HELHETSPERSPEKTIV HINDRAR ETABLERING

Flera projektmedarbetare talar om bristen på helhetssyn i ordinarie strukturer. Nyanlända ungdomar riskerar enligt dem att bli extra utsatta i glappet mellan olika system och insatser,

exempelvis i övergången från gymnasium till vuxenutbildning eller insatser som kan erbjudas av Arbetsförmedlingen.

”Jag är ett plåster på såren. Jag är en studievägledar-arbetsförmedlar-kompis-coach. Det finns ett glapp mellan våra olika system och där kommer jag in, om du har tur. Det förutsätter att du har kunskap om att jag finns och möjlighet att komma till mig.” (arbetsmarknadscoach)

Trots att ungdomarna är drivna och kanske har bidragit till familjeförsörjningen i hemlandet så upplever flera coacher att de inte är fullt rustade för att etablera sig i det svenska samhälls- och arbetslivet. Vissa ser också hur långsamheten och komplexiteten i det svenska systemet skapar en frustration hos ungdomarna som vill komma snabbare fram till ett arbete.

Projekten ser att de nyanlända projektdeltagarna behöver personlig utveckling på flera områden och att det är möjligt att åstadkomma i projekten. Några exempel är att ta makten över sin egen framtid och att ta ansvar för sina studier, sitt arbetssökande och sin privatekonomi. Det kan också vara att sköta sin hälsa, arbeta i grupp eller att marknadsföra sitt ”personliga varumärke”.

En del av helhetsbilden är att psykisk ohälsa, trauman och oro för familjen kan göra det svårare för ungdomarna att ta till sig insatserna och det hämmar deras utveckling i studier och arbete. Ryktesspridning bland nyanlända och asylsökande om nya regler exempelvis för uppehållstillstånd, anhöriginvandring eller försörjningsstöd kan ibland spä på oron och ohälsan ytterligare. Flera projektmedarbetare tar upp att det finns tabun bland nyanlända ungdomar att prata om psykisk ohälsa och att ungdomarna saknar kunskap om hur den psykiska hälsan påverkas av sömn, motion och kost vilket gör det svårare för ungdomarna att förbättra sin psykiska hälsa på egen hand.

Några yrkesverksamma upplever också att ungdomarna, särskilt de ensamkommande, behöver mer vuxenstöd. Ungdomarna upplevs främst ha kontakt med personal på skola, boende och myndigheter och sakna informella relationer med trygga vuxna i deras närhet.

UNGA NYANLÄNDA BEHÖVER MER SPRÅKUTVECKLING

Alla som vi talat med har lyft fram bristande språkkunskaper som det främsta hindret för etablering, oavsett om det gäller studier eller arbete. Språket är också det främsta hindret för ungdomarna att kunna ta till sig de insatser som projekten erbjuder för att stötta etableringen. De yrkesverksamma som vi har mött i PO 3 menar att det i stor utsträckning är det talade språket som behöver utvecklas för att ungdomarna ska kunna delta i gruppaktiviteter och dra nytta av föreläsningar och coachning.

”Jag som coach blir av med mitt viktigaste verktyg när jag inte kan använda språket fullt ut.” (arbetsmarknadscoach)

Dåliga språkkunskaper upplevs leda till blyghet eller passivitet. Föreläsare och coacher måste tydligt visa att det är okej för deltagarna att säga fel eller att ställa frågor när man inte förstår. Detta kan vara en extra utmaning för externa föreläsare som inte är vana vid målgruppen.

Även företagen lyfter enligt projekten fram språket som ett hinder för att erbjuda praktik eller anställning till nyanlända. Då gäller det talspråk, skriven svenska och fackspråk för att ungdomarna ska kunna sköta arbetet och ta till sig information om sådant som arbetsmiljö och säkerhet.

SVÅRT ATT FÖRSTÅ SYSTEMEN OCH SAMHÄLLET

Ungdomarna har enligt projekten svårt att navigera i de svenska systemen, exempelvis för att välja utbildning och framtida yrke. Bristande kännedom gör även att de inte utnyttjar de möjligheter till aktiviteter och nätverksbyggande som det lokala föreningslivet erbjuder och som kan vara en alternativ väg till etablering. Den samhällsorientering som kommunen och arbetsförmedlingen erbjuder är begränsad och det behövs enligt projekten mer information om hur utbildningssystemet och arbetsmarknaden fungerar, samt om arbetsrätt och arbetsmiljö. Det finns också brister i informationen om det svenska civilsamhället och vilka verksamheter som lokala föreningar kan erbjuda unga nyanlända. Projekten uppger att de ger kompletterande information till de unga nyanlända som deltar i deras aktiviteter. Innehållet i projektens kurser och informationsträffar behöver dock anpassas innehållsmässigt, jämfört med innehåll som riktar sig enbart till svenskfödda ungdomar.

MER VÄGLEDNING OM ARBETSMARKNAD OCH UTBILDNING

Coacherna upplever att ungdomarna från början har svårt att sätta upp hållbara mål för sin framtid. Det kan kännas övermäktigt att ta igen studierna eller att förstå alla valmöjligheter. Dessutom är ungdomarna inte vana vid att utgå från sina egna intressen och förmågor när de ska välja inriktning. Projektens bild är att några säger att de kan jobba med "vad som helst" bara de får lön, medan andra har karriärdrommar som kräver universitetsstudier oavsett tidigare utbildningsnivå. Ungdomarna saknar också kunskap om vad olika jobb innebär i Sverige. Det kräver mycket dialog med coach eller studie- och yrkesvägledare för att hitta fram till det som ungdomen både vill och kan göra.

De flesta ungdomar har enligt projekten någon form av CV, men de är ovana vid att skriva personliga brev och att tala för sin sak på en jobbintervju. De är också ovana vid att söka jobb via flera kanaler.

SVÅRT ATT MOTIVERA LÅGUTBILDADE UNGDOMAR ATT STUDERA

Ungdomarnas olika utbildningsbakgrund och deras förutsättningar för att tillgodogöra sig utbildning är ett annat stort etableringshinder. Välutbildade och resursstarka ungdomar lär sig enligt projekten snabbare och skapar en bra plattform för fortsatt etablering. Ungdomar som helt eller delvis saknar grundutbildning, eller av något skäl har svårt med inläringen, behöver mycket mera tid och stöd. Ungdomar med erfarenhet av andra utbildningssystem och lärostilar kan också ha svårt att anpassa sig till den svenska undervisningen.

Alla projekten förmedlar bilden av att många ungdomar över arton år snabbt vill skaffa en försörjning. Det är svårt att motivera dem att prioritera utbildning i stället, vilket på sikt försvårar en hållbar etablering. Det gäller särskilt lågutbildade ungdomar som inte hinner uppnå behörighet till gymnasiet innan de fyller 20 år och som avskräcks av den långa studietid som

krävs. I vissa kommuner är det möjligt att få försörjningsstöd för vuxenstudier, men det kan kräva särskilda beslut och en del ungdomar upplever att vare sig studielån eller försörjningsstöd är lämpliga sätt att försörja sig på.

SVÅRT ATT HITTA PRAKTIK OCH ANSTÄLLNING

De flesta projekten upplever att endast ett fåtal arbetsgivare är öppna för att erbjuda praktikplatser eller anställning för nyanlända, det gäller även kommunerna. De rekryteringshinder som arbetsgivarna tar upp är bristande kunskaper i svenska och den extra tid de tror att det ska ta att handleda de nyanlända. Positiva exempel på företag som tar in nyanlända finns enligt de yrkesverksamma inom handel, restaurang och vård. Dessa arbetsgivare är vana vid att ta in och lära upp extrapersonal vilket gynnar nyanlända ungdomar.

En projektmedarbetare upplever att det är svårt att hitta fungerande långsiktiga lösningar för de nyanlända ungdomar som inte kan eller vill studera på heltid. Den bedömer att det behövs starkt subventionerade anställningar liknande instegsjobb, som kombinerar arbete med språkstudier, under längre tid än 36 månader efter det att personen fått uppehållstillstånd.

Det är extra svårt för asylsökande att få sin första anställning. Projekten berättar att arbetsgivarna inte vet hur man anställer personer utan uppehållstillstånd och personnummer. Det har fått en kommun som ville erbjuda asylsökande ungdomar feriearbete tillsammans med andra ungdomar i samma ålder att avstå från detta.

Enstaka projekt nämner entreprenörskap som en möjlig lösning för nyanlända ungdomar, eftersom de upplever att ett intresse finns bland ungdomarna. Men unga entreprenörer från stora städer i hemlandet har svårt att se affärsmöjligheter i de små glest befolkade orter i Sverige där de nu är bosatta.

FÖRTYDLIGA ESF-REGLER OCH DELA INFORMATION

Projekten upplever inte att de kan skriva in alla nyanlända ungdomar som behöver stöd. De har svårt att tolka ESF:s regler för vilka ungdomar som får skrivas in i projekten exempelvis asylsökande, SFI-studenter, unga i etableringsuppdraget samt elever på språkintruktionsprogrammen. De projekt som har avtal med Arbetsförmedlingen upplever att det är lite enklare, eftersom Arbetsförmedlingen kan anvisa deltagare i etableringsuppdraget till projekten.

Projekt som inte får deltagare anvisade från etableringsuppdraget har svårt att på egen hand nå ut till den icke sysselsatta gruppen av nyanlända ungdomar eftersom de saknar kanaler för informationsspridning och rekrytering.

Det är också svårt för projekten att planera och dimensionera verksamheterna utan prognoser för hur många nyanlända ungdomar i olika åldrar som kommer att finnas i olika insatser kommande år. Uppgifter behövs om hur många som kommer att lämna grundskola, språkintruktionsprogram och Arbetsförmedlingens etableringsprogram de kommande åren. Det behövs också information om vilka typer av stöd som dessa ungdomar kan behöva från projekten.

3. UNGA NYANLÄNDAS EGNA BERÄTTELSER

I det här kapitlet återger vi vad som kommit fram i våra intervjuer med unga nyanlända. Intervjuerna har handlat om ungdomarnas upplevelser av att delta i projekten, hur det är att vara ny i Sverige samt vilka hinder och möjligheter som ungdomarna ser för sin etablering i Sverige.

Intervjuerna har bearbetats i syfte att identifiera mönster och återkommande teman i ungdomarnas berättelser. I det här kapitlet skiljer vi inte på projektverksamheterna men noterar skillnader när det är relevant för förståelsen. Ungdomarna vi har talat med befinner sig i ESF-projekt i grund- eller gymnasieskolan (Plug in 2.0 i PO 2) eller i verksamheter som bedrivs i projekt för unga som har lämnat skolan (PO 3).

Vi har talat med nitton killar och elva tjejer. De flesta var mellan 15 och 25 år och kom till Sverige för upp till tre år sedan. En tredjedel, främst killar, var asylsökande. Ungdomarna kom till största delen från Afghanistan och Eritrea, men även Kurdistan, Syrien, Irak, Turkiet med flera länder. Flera hade flytt i etapper och bott i länder som Iran, Pakistan och Sudan innan de kom till Sverige.

En tredjedel av ungdomarna hade gått mer än nio år i skolan när de kom till Sverige. Ett fåtal hade påbörjat sina universitetsstudier, men ingen hade hunnit avsluta dem. Ungefär hälften kom hit utan sin familj. En handfull var gifta. De ensamkommande ungdomar vi intervjuat har bott i HVB-hem och asylsökande över 18 år har bott på asylboenden. Ungdomar över 18 år med uppehållstillstånd har bott ensamma eller med sin familj.

UNGAS UPPLEVELSE AV HINDER OCH MÖJLIGHETER

De ungdomar som vi har träffat upplever sin tillvaro i Sverige på olika sätt, det är stor skillnad mellan dem som fått och dem som inte fått uppehållstillstånd. De som har uppehållstillstånd

upplever en väsentligt högre livskvalitet. En skillnad i förutsättningar finns också mellan ungdomarna i Plug in 2.0, som går i grundskolan eller på gymnasiet, och ungdomarna i PO 3 som är över 19 år och måste söka andra vägar till etablering. Ytterligare en skillnad finns mellan olika typer av boenden. Dessutom finns stora skillnader i ungdomarnas förutsättningar genom att vissa hade en relativt gedigen utbildning med sig när de kom, medan andra saknade utbildning helt.

OVISSHET, SYSSLÖSHET OCH ORO

Alla asylsökande berättar att oron för uppehållstillstånd och för familjemedlemmar i andra länder är ett hinder för att fokusera på att lära sig språket och söka arbete. Oron gör det svårt att följa undervisningen för dem i skolåldern, men ingen talar öppet om trauman eller psykisk ohälsa. Enstaka ungdomar berättar att oron hindrar dem från att sova och från att ta till sig undervisningen i skolan.

”Ibland lär vi oss något, men sedan kan det finnas tider då vi inte alls tar till oss [...] det som undervisas. Osäkerheten finns överallt.” (kille 16 år)

För äldre asylsökande, som inte går i skolan, ökar dessutom bristen på sysselsättning oron. De upplever att projekten erbjuder meningsfulla aktiviteter som hjälper dem att må bättre och som ger dem en känsla av att höra till samhället.

”Vi satt bara hemma (innan vi började i projektet) och sökte på Youtube och Google efter filmer där du kan lära dig svenska. Det var ganska dåligt för oss.” (kille 19 år)

”När jag var i projektet och de gav oss något att jobba med i grupp (med svenskar), då kändes det som att jag hade mitt uppehållstillstånd [...] Jag var med dem och hade något att göra.” (kille 19 år)

Oro för familjen finns även hos vissa unga som fått uppehållstillstånd, men som är separerade från föräldrar eller syskon. En tjej berättar hur hon jobbar extra efter skolan för att inte hinna sakna sin bror och hur det samtidigt hindrar henne från att delta i det lokala föreningslivet.

Andra ungdomar vittnar om långa timmar i ensamhet, när skolan eller SFI är slut för dagen och de inte har andra organiserade aktiviteter.

”Jag studerar SFI hela förmiddagen, sedan gör jag ingenting. Jag väntar i tre timmar på bussen hem.” (kille 21 år)

ATT LÄRA SIG SVENSKA

Högsta prioritet för alla ungdomar vi talat med är att lära sig svenska. Ungdomarna lägger stort ansvar på sig själva för hur snabbt de lär sig språket och hur de klarar skolan. Enstaka elever har haft synpunkter på hur väl studiehandledarna kan svenska och vilket stöd de därmed kan ge i klassrummet.

FAKTA

Barn och ungdomar som nyligen kommit till Sverige och inte klarar att följa undervisningen på svenska kan få stöd i form av studiehandledning på sitt modersmål. Genom att få stöd växelvís på svenska och modersmålet utvecklar eleven verktyg för sitt eget lärande.

Källa: Nationellt centrum för svenska som andraspråk. www.andrasprak.su.se

"Allt beror på mig själv, jag måste plugga och ingen kan hjälpa mig." (kille 23 år)

Uppfattningarna om SFI varierar, vissa tycker undervisningen är bra och andra tycker inte att de lär sig tillräckligt snabbt eftersom eleverna inte talar svenska med varandra där. De har också haft synpunkter på att det är svårt att förstå grammatikundervisningen när den inte kombineras med mycket träning i att tala språket. Flera ungdomar vi intervjuat berättar hur de blivit bättre på att tala svenska under tiden i ESF-projektet, eftersom de får tillfälle att prata med svenskar.

Detta var den första skolan där jag satt med svenska elever. [...] Det var inte som SFI där nittio procent är från Syrien och man pratar arabiska efter lektionerna och under pauser. (kille 21 år)

Alla uppskattar det kompletterande språkstöd som de får i projekten. Men de mer språksvaga i PO 3 behöver ytterligare stöd, eller mer innehåll på hemspråket. Som det är just nu har de svårt att ta till sig innehållet i föreläsningar och gruppaktiviteter fullt ut.

En del skulle föredra att gå i en grupp med bara nyanlända för att få ett enklare språk och mer tid att förstå det som sägs. Andra skulle uppskatta att då och då få stöd av en tolk som sammanfattar informationen på hemspråket. Några ungdomar har påpekat hur viktigt det är att de själva vågar fråga när de inte förstår.

"Jag kände samma sak som de, de vågar inte fråga Vad är det? Vad betyder det?" (kille 21 år)

De asylsökande intervjupersoner som framstår som mycket drivna och motiverade att snabbt utveckla sina språkkunskaper vittnar om frustration över att den språkundervisning de får på asylboendet är för grundläggande. De vill använda asyltiden till att så snabbt som möjligt lära sig språket och påbörja sin etablering.

"Jag gick på allting och ville förbättra min svenska. [...]"

Jag sade att jag ville lära mig mer, men de sade att det inte fungerade eftersom så många vill lära sig svenska och de går långsammare fram än jag." (kille 25 år)

ATT FÖRSTÅ SVERIGE OCH SVENSKARNA

Det är framför allt myndiga ungdomar som måste ta ansvar för sig själva som berättar om svårigheter med att förstå Sverige och svenskarna, men även yngre nämner att de har mycket att lära om Sverige. De kurser och det coachstöd som projekten i PO 3 erbjuder är uppskattade. Även i det här sammanhanget ser ungdomarna fördelar med att blanda svenskar och nyanlända i verksamheterna. Det ger ett kontaktnät och gör att de kan lära sig om samhället och dess normer genom att umgås med de svenska deltagarna.

”Vi har nästan samma samhälle som de andra invandrarna. [...] Så vi måste blandas ihop med svenskar. Hur ska vi annars lära oss?” (kille 21 år)

De ungdomar som genom projekten har kommit i kontakt med föreningar, exempelvis genom att projektet drivs av en ideell förening, berättar att det hjälpt dem att förstå en del av samhället som de upplever som viktig. Flera ungdomar berättar att de vänder sig till vänner, kontaktpersoner på Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan eller svenska bekanta för att få hjälp att förstå samhället och dess regler.

På praktikplatserna har ungdomarna fått tillfälle att tala svenska och att ställa frågor om samhället till handledare och kollegor. För dem som ännu inte kan språket så bra är flerspråkig projektpersonal till stor hjälp.

”Jag lärde mig mest här i projektet och på praktiken, det är en massa barn och lärare där. Men jag tror att (projektmedarbetare) faktiskt hjälpte oss ännu mer att förstå. Hon pratar vårt språk, persiska.” (kille 22 år)

Det är en stor bredd i vad ungdomarna tycker att de behöver lära sig och vilket stöd de behöver. Det kan handla om lagar och regler, ekonomi, kultur och normer. För en kille var det till stor hjälp när en bekant kunde förklara vad kronofogden och inkasso är, eftersom han inte var van vid att få fakturor.

En del tar också upp svårigheten i att lära sig allt på en gång och att det är lättare att förstå när någon förklarar på hemspråket. Ofta förstår de inte riktigt förklaringarna om regler och blanketter. Flera säger att de själva försöker leta upp den information de behöver på kommunens och myndigheternas webbplatser. De saknar detaljerad information på sina hemspråk på webbplatserna, exempelvis Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Skatteverket och kommunen.

”Först måste man lära sig språket, sedan engelska. Man måste lära sig om lagen som finns i Sverige, kanske inte allt men lite från början. [...] Det är en massa nya ord och meningar.” (kille 15 år)

ATT FÅ VÄNNER OCH EN MENINGSFULL FRITID

Många av ungdomarna har talat om hur svårt det är att få svenska vänner. Språkförbistring nämns som en förklaring och något som blir bättre med tiden. Ungdomarna tycker att det är svårt att de behöver kunna svenska för att få vänner, men att de också behöver kontakten med svenska vänner för att lära sig språket.

Många upplever att de svenska ungdomarna inte förstår varför flyktingarna kommer till Sverige, vad de har upplevt under sin flykt och hur det är att leva långt ifrån vänner och familj. En del av ungdomarna vi har talat med tycker att de inte har så mycket gemensamt med svenska ungdomar, som de uppfattar som bekymmerslösa och mer närvarande i nuet.

Eleverna på språkintruktionsprogrammet berättar hur svårt det är att få kontakt med andra elever på skolan när hela den egna klassen består av nyanlända ungdomar. Men även

grundskoleelever som går i integrerade klasser vittnar om att det är svårt att bli vänner, även om man går i samma klass.

"I klassen hjälper vi varandra och pratar, men inte utanför skolan." (tjej 16 år)

Samtidigt hoppas framför allt de yngre att det kommer att lösa sig med tiden. De ser fram emot att börja i integrerade klasser på gymnasiet, komvux eller folkhögskola och de ser fram emot att få svenska kollegor när de börjar jobba.

"När vi går på komvux eller folkhögskola kommer det bli lättare att få (svenska) vänner och prata på lektionerna." (tjej 19 år)

Flera unga, inte minst de som går i grundskola och språkinträdning, tar upp problem med inkludering på skolan och rasism bland lärare och elever. En kille berättar att han blir ledsen när en lärare inte hälsar och andra berättar om att det alltid finns några elever på skolan som öppet säger eller visar att de inte tycker om de nyanlända eleverna.

De flesta uppskattar när projekten blandar svenska och nyanlända ungdomar, eftersom det både är ett sätt att lära känna svenska ungdomar och ett sätt att snabbare lära sig språket. En kille berättar hur det motiverar honom att kämpa med språket när han får ha lektion tillsammans med svenska elever.

Äldre ungdomar som inte går i grundskolan eller på ett gymnasieprogram med svenska elever saknar i många fall helt arenor för att träffa svenskar. De pratar främst svenska med projektpersonal och myndighetspersoner. En kille efterlyste mötesplatser för svenska och nyanlända ungdomar:

"Det måste kanske finnas någon speciell plats dit man kan gå och prata när man är ledig från jobbet, någonstans dit alla kan gå för att träffas och prata." (kille 24 år)

En del ungdomar på HVB-hem upplever att boendena inte har resurser att erbjuda fritidsaktiviteter, utan att ungdomarna i stor utsträckning måste ta hand om sig själva. I glesbygden kan boendenas placering och mattider samt begränsade kommunikationer göra det omöjligt att delta i föreningsliv, eller att jobba extra på kvällstid. Detta kan innebära att nyanländas sociala kontakter med andra ungdomar begränsas och att de upplever tillvaron som mindre meningsfull.

"Jag slutade på fotbollen förra veckan, för jag har inte pengar att åka och träna med dem. [...] Det gör det hopplösare för mig." (kille 22 år)

Vissa unga prioriterar att arbeta extra framför att delta i föreningslivet, antingen för att de behöver pengarna eller för att det håller dem sysselsatta. En tjej berättar hur hon brukar måla för att skingra tankarna och att hon hört talas om en målarkurs där man kan träffa vänner. Men hon valde bort kursen för att kunna jobba extra på kvällarna eftersom det höll henne sysselsatt under en större del av veckan.

ATT VÄXA OCH UTVECKLAS

De ungdomar som är omyndiga och bor på HVB-hem tycker att de får ganska mycket stöd och hjälp med allt det praktiska av personalen på boendet och av sin gode man. De som har blivit myndiga och flyttat till eget boende har ibland svårt att själva ta ansvar för sin ekonomi, sina studier och för att söka arbete.

En kille berättar hur han fick stora problem med sin försörjning när han flyttade till egen lägenhet eftersom han inte förstod Arbetsförmedlingens regler. Genom socialtjänsten fick han kännedom om ett av ESF:s arbetsmarknadsprojekt, där han bland annat fick hjälp att hitta jobb och att planera sin privatekonomi för att kunna spara pengar till körkort.

”Jag fick lära mig jättemycket om ekonomi här. Det var det bästa med kursen.” (kille 21 år)

Ungdomarna i PO 3 nämner ofta att projekten hjälper till med ”allt” som kan underlätta deras etablering, inte bara språkstudier eller jobbsök. Beroende på ungdomarnas situation så lyfter de fram olika saker som det bästa med projektet. För en del är det att lära sig att sköta sin privatekonomi. För andra är det att hantera sina känslor och relationer med andra människor och för ytterligare andra är det att äta rätt och börja träna. Dessutom uppskattar många det stöd de får i att sätta upp mål och att ta de första stegen framåt.

”Jag är uppvuxen i ett land där jag alltid har fått order, ”så här ska du göra”.[...] Men nu har jag kommit till ett land där jag hoppas att jag ska få möjligheten och rätten att bestämma själv.”
(kille 17 år)

Det personliga engagemanget hos personalen är också någonting som ungdomarna upplever som viktigt för att de ska komma framåt i sin etablering. En tjej berättar att hon upplever att projektet ger henne allt som går att ge och att det nu beror på henne själv om hon ska lyckas. Hon jämför med hur andra handläggare bara mejlat henne för att tipsa om lediga jobb eller fråga om hennes framtidsplaner.

”Jag har till exempel en handläggare i Malmö som mejlar mig om jobb och vad jag vill göra i framtiden, det är okej. Men (projektet) gör det bättre, på allt!” (tjej 20 år)

ATT HITTA ETT JOBB

Det slutliga målet är att börja jobba. Alla unga som vi talade med ser arbete som en nödvändighet – för att försörja sig, för att lära sig svenska och den svenska kulturen och för att få svenska vänner. Att arbeta är ett sätt att bryta den isolering som många av dem vi talat med upplever. Det är också ett sätt att hålla sig sysselsatt för att slippa oro och leda. Det är främst äldre ungdomar, som är för gamla för ungdomsgymnasiet, som känner en press att snabbt skaffa ett jobb.

En tjej säger att ett jobb är allt hon behöver, då kan hon ordna upp sin ekonomi och få struktur i tillvaron. Efter några månader med försörjningsstöd vill hon bara jobba eftersom hon mår dåligt när hon går till socialen. Men hon tror inte att hon kommer att jobba när hon blivit mamma. En kille säger på samma tema att det är mycket bättre att försörja sig själv än att inte göra någonting och få pengar.

*”Vad är bäst, att försörja sig själv och hitta jobb eller att inte göra någonting och få pengar?
Jobb betyder liv!” (kille 23 år)*

De vanligaste problemen som ungdomarna tar upp kopplat till arbete är att det inte finns några jobb och att praktik inte leder till jobb. En tjej tar upp att det är svårare att få jobb när man bär slöja. För dem som fått ett jobb handlar det oftast om sommarjobb, projektanställning eller timanställning. Flera av de äldre ungdomarna vi talat med har, eller har haft, praktikplatser. De flesta tycker att praktiken är bra, eftersom de lär känna kollegor och får prata svenska men några tycker att tiden med praktik blir för lång. Efter några månader vill de ha en anställning med lön.

”Vi måste vara med där (i projektet) och välja praktik. [...] Jag hade två månaders praktik, men nu vill jag jobba och tjäna pengar.” (kille 21 år)

Ett par personer tar upp svårigheterna med validering av kunskaper. De som har arbetslivserfarenhet upplever att de måste börja om från början i Sverige och skaffa en yrkesutbildning för att få ett jobb. De upplever det som en försvårande omständighet att deras kunskaper och erfarenheter måste vara dokumenterade.

”Även om man kan jobbet till hundra procent, var chef och hade eget företag, de accepterar det inte. De tittar bara på en bit papper!” (kille 24 år)

Några berättar också att det är skillnad i hur man söker jobb, i hemländerna har de inte behövt vara lika aktiva och uppsökande. Ibland har det räckt att be om ett jobb för att få det och ibland har de blivit kontaktade om jobb utan att söka.

Flera ungdomar i glesbygd tar upp att de trivs bra på orten där de bor eftersom de blir väl mottagna, men att det är ett problem att de inte hittar något jobb. De berättar att de egentligen skulle behöva flytta för att få ett jobb, vilket de är beredda att göra. Men de hindras av att det inte finns lediga bostäder som de har råd med där jobben finns. Det gör att de blir kvar och sjunker ned i inaktivitet.

”Här kan man inte jobba, bara sitta hemma och gå i skolan (SFI). Det är inte bra.” (tjej 23 år)

DRÖMMEN OM EN FRAMTID

Av de nyanlända vi träffat så drömmer de yngre och de som varit kort tid i Sverige om en framtid med högre studier och karriärer inom yrken som läkare, tandläkare, sjuksköterska, veterinär, advokat, ingenjör eller lärare. De äldre ungdomarna och de som har varit här en längre tid talar om att utbilda sig till bilmekaniker, vårdbiträde eller barnskötare. Flera av de senare har insett, eller fått förklarat för sig, att universitetsstudier innebär för stora utmaningar. En del av dem söker också mer okvalificerade jobb som städare eller butiks- och restaurangpersonal.

Utmaningarna med högre studier kan hänga ihop med bristande utbildningsbakgrund eller studieförmåga: att först bli behörig och sedan att klara en lång högskoleutbildning. Utmaningarna kan också vara ekonomiska eftersom studier kräver finansiering och studielånen inte räcker för flera års vuxenutbildning följt av 3–5 års universitetsstudier. För vissa ungdomar är det ett hinder att deras tro inte tillåter dem att låna pengar mot ränta, för andra att de har en försörjningsbörda och inte kan tillåta sig att leva på studielån i många år. Några killar berättar att de behöver börja

jobba och tjäna pengar för att kunna gifta sig. De är bekymrade över att många års studier som finansieras med lån skulle leda till stora skulder och en mycket sen etablering i arbetslivet. Utmaningen upplevs särskilt stor av dem som inte fått så mycket utbildning innan de kom till Sverige.

Utmaningarna kan även bestå i att ungdomarna blir för gamla för att gå på gymnasiet och att de inte känner till några relevanta alternativ inom vuxenutbildningen, eller att den inriktning de skulle vilja gå inte finns inom vuxenutbildningen där de bor.

”Jag har mycket drömmar om att bli tandläkare, men jag kan inte det nu [...] eftersom jag blir 19 år [...]. Jag ska gå vård och omsorg i stället.” (tjej 19 år)

Vissa av dem som söker enkla jobb är endast ute efter en försörjning och uttrycker inga karriärdömmar. Andra vill egentligen studera på högskolan men upplever en press att bli självförsörjande. Enstaka skulle vilja kombinera deltidstudier och deltidsarbete, många fler vill jobba kvällar och helger vid sidan av sina heltidsstudier.

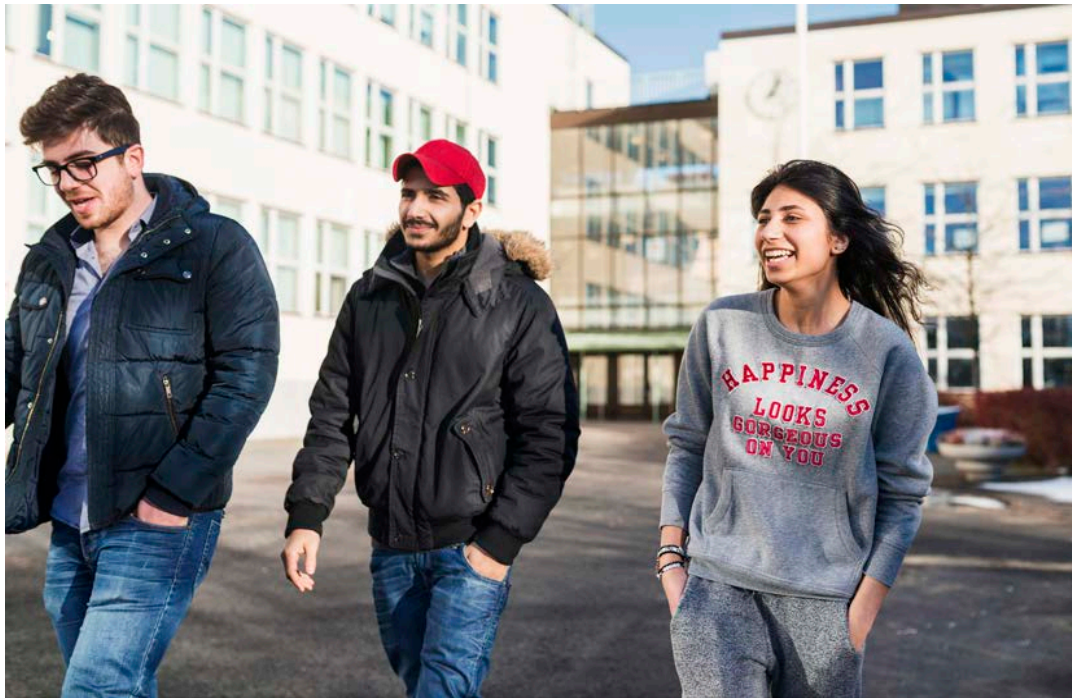
En kille ville egentligen studera men hade svårt att se hur han skulle kunna komma igång med sin utbildning.

”Jag vill studera, men nu har jag börjat jobba. Jag vill bli sjuksköterska. [...] Det är svårt att skriva och läsa.” (kille 21 år)

TIPS

Du kan läsa om hur inrikes och utrikes födda ungdomar i Sverige värderar faktorer som fritid, yrkesställning och familjebildning i Ungdomsstyrelsens rapport Unga med attityd (2013).

Du kan också läsa om skillnader mellan olika länders värderingar och forskarnätverket World Values Survey på webbplatsen www.iffs.se/world-values-survey/

4. TEMAGRUPPENS REFLEKTIONER OCH FÖRSLAG

I det här kapitlet reflekterar vi över de hinder och möjligheter som har kommit fram under besök och intervjuer, men även över det vi funnit om nyanlända ungdomar i tidigare studier. Vi sätter in erfarenheterna i ett sammanhang av Temagruppens tidigare kunskap om hindrande och främjande faktorer för arbetet med ungdomars etablering.

Vi kan konstatera att vår egen intervjustudie förstärker mycket av det som framkommit i sammanställningen av tidigare studier. I kapitlets första avsnitt listar vi de största utmaningarna för nyanlända ungdomars etablering. Intervjustudien visar på möjligheter för hur verksamheter konkret kan arbeta för att stötta ungdomarna. Detta går vi igenom i avsnittet 4.2 och framåt. Dessutom lämnar vi förslag och visar på områden där det behövs mer kunskap för att bättre kunna stötta nyanlända ungdomars etablering.

ANPASSADE INSATSER FUNGERAR BÄST

I ESF-projekten finns ungdomar som invandrat till Sverige av många olika anledningar. Gemensamt för dem är att de är nya i Sverige och har stött på svårigheter att fullfölja sina studier eller att få fotfäste på arbetsmarknaden. Vår bedömning är att ESF-projekten spelar en betydelsefull roll genom att de kompletterar andra verksamheter och kompenserar för de brister eller luckor som finns i utbildnings- och arbetsmarknadssystemen. Utmaningarna är många och stora, men vi ser att finns möjligheter om de goda erfarenheter från ESF projekten kan implementeras i ordinarie verksamheter.

Flera av de yrkesverksamma som vi mött i ESF projekten menar att det är möjligheten till individanpassning, helhetssyn och att inom projektet kunna samla olika kompetenser som är den

stora skillnaden mellan projekten och den ordinarie verksamheten på skolor, arbetsmarknadsförvaltningar och arbetsförmedlingar. I de ESF-projekt som arbetar med äldre ungdomar inom PO 3 blir det påtagligt att ett flexibelt och individanpassat arbetssätt är framgångsrikt för unga nyanlända. Trots att programområdet inte har nyanlända som en uttalad målgrupp och att projekten ska tillämpa befintliga arbetssätt, så fångar flera projekt upp unga nyanlända och lyckas att inom projektens ramar anpassa arbetssätten så att de på ett bra sätt kan möta nyanländas behov. Inte minst gäller det projektens möjlighet att bidra till ungdomarnas språkutveckling och att vägleda dem i valen av utbildning och yrke.

Våra intervjuer visar att tidigare identifierade främjande faktorer för att stötta ungas etablering i studier och i arbetsliv är lika betydelsefulla för arbetet med unga nyanlända, men det finns också annat att ta hänsyn till för att stödet till unga nyanlända ska kunna förbättras. Vi beskriver faktorer och utvecklingsbehov kopplade till dem längre fram, men här tar vi upp några aspekter som blev tydliga både under intervjuerna och i genomgången av tidigare studier.

En viktig uppgift för offentliga och andra aktörer är att underlätta för ungdomarna så att de inte förlorar sitt driv på vägen genom de svenska systemen. Här spelar ESF-projekten en viktig roll genom att de tar vara på ungdomarnas drivkraft samtidigt som de försöker ge ett stöd som kompenserar för individernas utmaningar.

Majoriteten av de nyanlända ungdomarna har några gemensamma utmaningar när det gäller studier och etablering i arbetslivet. Främst gäller det

- språkutveckling
- förståelse för det svenska samhället och de svenska systemen
- fritid och sociala nätverk
- arbetslivsanknytning och val av utbildning och yrke
- praktikmöjligheter och en första anställning
- jämställda villkor för etablering mellan unga nyanlända tjejer och killar.

Nyanlända ungdomars väg genom utbildning och till arbete kan ibland vara krokig. Deras förutsättningar för att ta till sig utbildning och insatser och slutligen etablera sig i arbetslivet varierar och kan vara kopplade till flera individuella bakgrundsfaktorer. Faktorer som kan påverka är exempelvis tidigare utbildningsbakgrund, språkkunskaper, familje- och boendesituation, juridiskt kön och inte minst ungdomarnas psykiska hälsa.

Ungdomarnas utbildningsbakgrund är extra viktig. Vi vet att skillnaderna mellan inrikes- och utrikesföddas etablering i arbetslivet minskar om man tar hänsyn till individernas utbildningsnivå. Vi vet också att det finns stora skillnader i etableringsgrad mellan utrikes födda män och kvinnor. Vi återkommer till dessa områden i de följande avsnitten och lämnar en del förslag samt påtalar var vi ser att det behövs mer kunskap.

TA VARA PÅ UNGDOMARNAS DRIVKRAFT

Våra intervjuer visar på att nyanlända ungdomar har en stark drivkraft när de kommer till Sverige, men att drivkraften mattas i mötet med våra system och de hinder som finns för deras etablering. Vissa ungdomar lyckas bra trots hindren, andra behöver mer stöd och hjälp på vägen. ESF-projekten erbjuder möjligheter för de ungdomar som deltar men den stora majoriteten av nyanlända ungdomar måste få stöd från ordinarie verksamheter och system.

FÖRHINDRA ATT UNGA VUXNA I BEHOV AV STÖD HAMNAR UTANFÖR SYSTEMEN

Våra intervjuer visar att nyanlända ungdomar i åldrarna 18–24 år är en utsatt grupp genom att de i olika sammanhang saknar strukturer och sociala nätverk som kan hjälpa till att lotsa in dem i samhället, samtidigt som de är myndiga och förväntas stå på egna ben. Särskilt gäller det ungdomar som inte går i skolan. Ensamkommande under 18 år har ofta tillgång till stöd och ibland läxhjälp på sina boenden och deras gode män ger i viss mån råd och stöd. När ungdomarna blir myndiga försvinner i allmänhet det stödet. För ungdomar upp till 20 år har kommunerna ett formellt aktivitetsansvar, men för äldre inaktiva ungdomar som inte längre ingår i Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag saknas ett tydligt och sammanhållet ansvar för proaktiva stödinsatser. De ungdomar som inte söker sig till Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan eller kommunens biståndsenhet riskerar enligt våra intervjuer att falla mellan stolarna. Här ser vi att satsningarna i PO 3 med stöd från ESF kan få stor betydelse eftersom de kompletterar nuvarande insatser och oftast inte uppfattas som någon myndighetsutövning. Men det krävs att projekten har en uppsökande verksamhet för att nå fler nyanlända ungdomar.

Både Nationella samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar (Nationella UVAS samordnaren) och Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua) förordar i sina delbetänkanden att ansvaret för ungdomar över 20 år ska tydliggöras. Vi stöder de förslagen och ser dessutom att en kartläggning av befintliga insatser behöver göras för att identifiera i vilken mån de når nyanlända ungdomar. En uppföljning av Nationella UVAS samordnaren visar att det är många kommuner som i arbetet med det kommunala aktivitetsansvaret även riktar uppsökande insatser till unga över 20 år.

Regeringen bör ta initiativ till en kartläggning av uppsökande insatser riktade till nyanlända över 20 år som varken arbetar eller studerar: vilka åtgärder det rör sig om och i vilken utsträckning de når utsatta grupper som exempelvis unga nyanlända kvinnor. I uppdraget bör ingå att identifiera vilka grupper som inte nås av insatser och att föreslå förbättringar.

ÖKA KUNSKAPEN OM NYANLÄNDA UNGDOMARS ÖVERGÅNGAR

Långsiktighet och uthållighet i relationerna mellan unga och yrkesverksamma kan vara en förutsättning för att kunna stötta unga nyanländas väg fram till etablering i arbetslivet. Överlämningar mellan olika aktörer är därför viktiga. När unga exempelvis lämnar projektet, skolan eller en arbetsmarknadspolitisk insats för en annan åtgärd är det viktigt att följa upp övergångarna och lämna över information till andra ansvariga aktörer. Kontinuitet i övergångarna kan förbättra unga nyanländas förutsättningar för etablering.

Regeringen bör ge en myndighet ett tydligt uppdrag att följa hela ungdomsgruppen för att ta fram och sprida kunskap om hur ungdomarnas övergångar mellan skolformer och åtgärder ser ut, i syfte att förebygga att ungdomar som behöver stöd hamnar utanför systemen och förlorar sin drivkraft. Exempelvis de nyanlända 19-åringar som inte klarat språkinträdning i tid för att komma in på gymnasiet och är för unga för att börja på Komvux; eller inaktiva ungdomar över 20 år som lämnat etableringsuppdraget och är för gamla för att ingå i kommunernas aktivitetsansvar.

Vi har sett att sekretessregler försvårar informationsutbytet mellan exempelvis skolor och HVB-boenden. Detta skulle kunna lösas relativt enkelt genom samtyckesblanketter. Ibland kan det vara tidsbrist som gör att en rutin med samtyckesblanketter inte tillämpas och ibland kan det bero på bristande kunskap.

Kommuner och myndigheter som Skolverket, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket bör mer aktivt sprida information om hur skolor och andra offentliga aktörer kan inhämta samtycke när de behöver utbyta sekretessbelagd information, samt se till att blankettmallar finns tillgängliga i högre grad.

KÄNDA FRÄMJANDE FAKTORER GÄLLER FÖR NYANLÄNDA

Främjande faktorer som Temagruppen Unga i arbetslivet sedan tidigare har identifierat i arbetet med ungas etablering är relevanta även för att stötta nyanlända ungdomars etablering. I det här avsnittet kommenterar vi några av dessa faktorer och föreslår åtgärder för att underlätta och stärka arbetet med ungdomarna. De främjande faktorerna är

gott bemötande och engagemang	helhetsperspektiv
individuellt anpassade insatser	långsiktighet
samarbete med arbetsgivare	god kunskap om målgruppen
en flexibel verktyglåda	multikompetens
ta vara på personens styrkor	samverkan och samlokalisering
tydligt syfte med varje insats	frivillighet.

Flera av faktorerna kompletterar varandra och tyngdpunkten kan variera beroende på inriktning i verksamheterna vi besökt. I arbetet med nyanlända ungdomar betonar flera vikten av *kunskap om målgruppen* samt att *individanpassa* insatser och att ha ett *helhetsperspektiv*.

STÄLL KRAV PÅ HELHETSPERSPEKTIV I VERKSAMHETERNA

Intervjuerna tyder på att *helhetsperspektiv*, dvs. att ta hänsyn till individens hela livssituation, är det viktigaste för att kunna utveckla ett effektivt stöd till ungdomar oavsett bakgrund. I arbetet med nyanlända ungdomar förefaller det vara särskilt viktigt att se till ungdomarnas hela livssituation. Intervjuerna visar också att stödet behöver vara individanpassat för att bli effektivt.

Behoven av helhetssyn och individanpassning kräver att det finns multikompetenta team inom den egna verksamheten samt att man ibland kan hämta in specialistkompetens eller samverka med andra relevanta aktörer.

Förutsättningarna för att i projekten arbeta med helhetsperspektiv och individanpassning varierar, men är bättre än i ordinarie verksamheter. Huvudorsaken är förmodligen att det finns mer tid för att lära känna och utveckla stödinsatser för varje individ i projekten och att den samverkan som ett helhetsperspektiv bygger på är ett krav för att få medel från ESF.

Beslutsfattare inom arbetsförmedlingar, arbetsmarknadsförvaltningar och i annan kommunal eller regional verksamhet bör ställa tydliga krav på samverkan, individanpassning och helhetsperspektiv i insatser för inrikes- och utrikesfödda ungdomar. De bör också följa upp hur detta tillämpas i verksamheterna. Vi ser att detta är en viktig förutsättning för att de initiativ som Du har tagit för att stärka samverkan ska ge önskvärda effekter på lång sikt.

Det blir ett hinder för de nyanlända ungdomarna när varje aktör endast ser till "sin del" och bara erbjuder stöd inom ett begränsat område. Ofta är det flera pusselbitar som behöver komma på plats för att individen ska få fart och kraft i sin etablering. De personer som möter ungdomarna behöver därför också ha mandat och möjlighet att i viss mån kunna gå utanför ramarna för att erbjuda det lilla extra som ungdomen behöver. Ibland handlar det "bara" om tid för att hjälpa till med praktiska problem som att skaffa bankkort eller bank-id.

Ur ett helhetsperspektiv är det centralt att utgå från att de nyanlända ungdomarna själva är en resurs och att deras inflytande över insatserna kan avgöra hur lyckosamma de blir. Ungas egna erfarenheter och berättelser är viktiga startpunkter då stödet ska utformas. En förutsättning för detta är att någon har huvudansvaret och tid för att verkligen lyssna och lära känna individen.

ÖKA KUNSKAPEN OM MÅLGRUPPEN FÖR BÄTTRE BEMÖTANDE OCH TILLGÄNGLIGHET

Vi ser att *kunskapen om målgruppen* är en central förutsättning för att kunna rikta och utforma ett bra stöd till unga nyanlända. Det gäller inledningsvis att identifiera vilka, och hur många, unga som kan vara aktuella för att delta i olika aktiviteter och vilka behov de kan tänkas ha. Här kan informationsutbytet mellan olika aktörer förbättras för att ge prognoser till dem som ska planera verksamheter riktade till nyanlända.

Kvalitativ kunskap om målgruppen är också avgörande för att projekt och ordinarie verksamheter ska kunna bemöta och stötta ungdomarna på ett bra sätt. Flera projektmedarbetare har lyft behovet av att öka projektets och den ordinarie verksamhetens förståelse för det multikulturella perspektivet, i syfte att förbättra bland annat bemötandet och integrationsarbetet.

I de projekt som vi besökt kan vi se att arbetet med ESF:s så kallade *horisontella principer* varit levande på olika sätt, även om projektmedarbetarna inte alltid kopplat tillbaka till dem under intervjuerna. Ökad kunskap om målgruppen och ett gott bemötande främjar tillgänglighet, jämställdhet och icke-diskriminering i verksamheten. Projekten är medvetna om hur viktigt bemötandet är och vissa ifrågasätter aktivt de egna förhållningssätten exempelvis avseende jämställdhet och icke-diskriminering. Fokus på dessa aspekter kan komma till uttryck både genom

den kompetens som efterfrågas hos personalen och genom anpassningar av aktiviteterna. Flera unga nyanlända ungdomar har gett uttryck för att den projektpersonal som de mött varit väl förankrade i principerna om alla människors lika värde.

Vi har sett att man i projekten ser erfarenheter från olika kulturer som en tillgång. Ungdomarna bär med sig normer och värderingar som i vissa fall skiljer sig från dem de möter här. Detta kan försvåra deras interaktion med klasskamrater, potentiella arbetsgivare och kollegor men också berika verksamheten. Det är viktigt att yrkesverksamma som möter och arbetar med unga nyanlända har insikt om detta. De flesta projektmedarbetare vi talat med lyfter fram att ungdomarna har rest långt för att komma till Sverige. När de sedan ska etablera sig här måste många av dem göra en lång mental resa för att förstå och förhålla sig till de normer och värderingar som finns här. En sådan resa kräver tid.

Vår studie visar att personalen i projekten kan lägga tid på att skapa relationer, lära känna målgruppen och ge de nyanlända kunskap och verktyg som de behöver för sin etablering. Den information som projekten ger ungdomarna om det svenska samhället och den svenska arbetsmarknaden bidrar till att öka deras förståelse för sitt nya sammanhang. Både ungdomar och projektmedarbetare upplever att den mångkulturella förståelsen är viktig i projekten och projektmedarbetare från olika delar av världen är en tillgång i detta, eftersom de kan jämföra Sverige med de länder som ungdomarna kommer ifrån. Vår studie tyder dock på att det ännu saknas en bred och allmän medvetenhet om det multikulturella perspektivet och behovet av multikulturell kompetens i skolor, fritidsverksamheter, arbetsmarknadsförvaltningar och arbetsförmedlingar.

Regeringen bör ge berörda myndigheter förutsättningar att ta fram och sprida kunskap till skolor, fritidsverksamheter, arbetsmarknadsförvaltningar och arbetsförmedlingar om jämställdhetsintegrering, tillgänglighet och icke-diskriminering samt hur dessa principer kan tillämpas i ett multikulturellt sammanhang för att utveckla förståelsen för nyanlända ungdomars behov och förbättra integrationen. Det behövs mer kunskap om skillnader mellan nyanlända ungdomar i olika åldrar och med olika kön eller könsidentitet. Situationen för nyanlända ungdomar över 18 år och ungdomar som kommer tillsammans med familj eller släktingar, unga nyanlända hbtq-personer och ungdomar med funktionsvariation samt unga föräldrar behöver också belysas.

FLER FAKTORER SOM UNDERLÄTTAR UNGA NYANLÄNDAS ETABLERING

Våra intervjuer visar att det finns fler faktorer som främjar unga nyanländas etablering. Dessa faktorer överensstämmer även med slutsatser från andra liknande studier, vilket framgår av kunskapsöversikten i kapitlet Kunskaper om unga nyanländas etablering. Faktorerna, som i många stycken är helt avgörande, kan sammanfattas så här:

språkstöd och anpassad samhällsinformation.

fritid och sociala nätverk.

arbetslivsanknytning och vägledning till utbildning och yrke.

praktikmöjligheter och en första anställning.

jämställda villkor för etablering mellan unga nyanlända tjejer och killar.

STÖD UNGDOMARNAS SPRÅKUTVECKLING OCH ERBJUD MER SAMHÄLLSINFORMATION

Språkstöd och samhällsinformation som är anpassad för nyanlända uppges av både projekten och ungdomarna själva vara en central förutsättning för att underlätta nyanlända ungdomars etablering. Det bidrar bland annat till att öka deras möjligheter att klara studierna, söka passande jobb och göra självständiga val som bidrar till ökad livskvalitet. Behovet av extra språkstöd och samhällsinformation framgår även av andra studier, bland annat pekar studien Fokus 16 från Myndighetens för ungdoms- och civilsamhällesfrågor på behovet av mer språkundervisning och

språkträning inom etableringsuppdraget. Samma studie föreslår att samhällsinformationen till nyanlända ungdomar inom etableringsuppdraget ska öka och innehålla ett temaområde om att vara ung i Sverige.

Vi ser ett behov av att erbjuda språkstöd och anpassad samhällsinformation i alla verksamheter som arbetar med unga nyanlända, även utanför Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag. Det kan exempelvis vara inom kommunala arbetsmarknads- eller integrationsenheter.

Svenska ESF-rådet bör ge stöd till kompletterande verksamheter och insatser som stödjer språkutveckling samt ger anpassad samhällsinformation för att underlätta unga nyanländas etablering i arbetslivet. Verksamheterna skulle kunna utvecklas i samverkan mellan aktörer från civilsamhälle, näringsliv och offentlig sektor. Information om utbildningssystem och arbetsmarknad bör vara en viktig del av samhällsinformationen och i språkutvecklingen bör nyanlända ungdomar få öva språket tillsammans med svenska ungdomar.

STÖD DELTAGANDE I FRITIDSAKTIVITETER OCH SOCIALA NÄTVERK

Unga nyanlända påtalar själva att det bästa sättet att lära sig språket och förstå den nya kulturen är att umgås med svenskar. Både ungas och yrkesverksammas egna berättelser visar på att det finns en outnyttjad potential i att knyta verksamheter med unga nyanlända närmare det *lokala föreningslivet*. Majoriteten av de ungdomar vi har talat med tar inte del av föreningslivet, trots att de vill ha svenska vänner och en aktiv fritid. De hindras bland annat av bristande kännedom om vilka föreningar och aktiviteter som finns, men även av restider och svag ekonomi. De ESF-projekt som drivs av föreningar skulle på ett naturligt sätt kunna lotsa in ungdomarna i verksamheten men även andra aktörer skulle troligen ha mycket att vinna på att förbättra samverkan med civilsamhällets organisationer. Ungdomarna behöver hjälp att komma i kontakt med olika typer av föreningar beroende på intresse, även ungdomsorganisationer. Föreningsaktivitet kan både innebära utökade sociala nätverk och att unga nyanländas möjligheter till arbetslivsanknytning stärks. Aktivitet i föreningslivet kan vara till extra stor nytta för ungdomar som saknar sociala nätverk då de kontakter som föreningslivet ger både kan innebära möjligheter att träffa inrikes födda, träna språket och ge viktiga ingångar till samhälls- och arbetsliv. Vi vet också genom tidigare studier att unga kan utveckla många viktiga kompetenser och egenskaper i ideell verksamhet som är högt efterfrågade av arbetsgivare.

De nyanlända ungdomarna behöver i högre grad delta i de *öppna fritidsverksamheterna* som finns men det behövs också nya typer av mötesplatser där svenska och nyanlända ungdomar kan träffas. Det skulle kunna ingå i de projekt som genomförs inom ESF att arbeta strategiskt med mötesplatser, eftersom det finns en stark koppling mellan sociala nätverk och möjligheterna att få fotfäste i arbetslivet. Mötesplatser där nyanlända unga kan umgås med svenska ungdomar, träna språket eller få inspiration och idéer till arbete och studier. I en studie från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016 om öppen fritidsverksamhet lyfts att de nyanlända har svårt att hitta till de mötesplatser som finns och att det är svårt att få unga med olika bakgrunder att känna sig välkomna. Våra intervjuer tyder på att det kan vara lättare att locka nyanlända ungdomar till verksamheterna om det finns flerspråkig personal där med annat ursprung än det svenska.

En del av de nya initiativ som nu tas riktar sig endast till nyanlända ungdomar, vilket inte ger samma fördelar för dem i termer av språkutveckling och sociala nätverk som en mer integrerad

verksamhet skulle göra. Det behövs fler mötesplatser i olika former för nyanlända ungdomar och ungdomar som är födda eller har bott länge i Sverige.

Regeringen bör prioritera insatser som leder till fler tillgängliga mötesplatser, som lockar fler ungdomsgrupper. I tillgänglighetsbegreppet lägger vi bl.a. att det finns flerspråkig personal med utländsk bakgrund i verksamheten men också att innehållet breddas eller nischas för att locka fler grupper, exempelvis nyanlända tjejer. Effekterna av insatserna bör följas upp och utvärderas.

Svenska ESF-rådet bör ge utrymme i sina utlysningar för att utbildnings- och arbetsmarknadsprojekten även ska kunna utveckla mötesplatser för ungdomar med olika bakgrund i syfte att stärka ungas etablering på arbetsmarknaden. Utlysningarna bör också utformas så att de uppmanar projekten till att aktivt ge nyanlända ungdomar kännedom om och kontakt med det lokala föreningslivet, inte minst ungdomsorganisationerna.

ÖKA ARBETSLIVSANKNYTNING OCH VÄGLEDNING TILL UTBILDNING OCH YRKE

Tidigare studier visar att ungdomar med en gymnasieexamen har lättare att etablera sig på arbetsmarknaden. Det är dock en stor och ibland oöverstiglig utmaning för ungdomar som kommer till Sverige i sena tonåren att på kort tid först lära sig språket och sedan skaffa sig en gymnasie- och högskoleutbildning. Våra intervjuer visar att både ungdomarna själva och den projektpersonal som ska stödja dem efterlyser snabbare vägar till anställningsbarhet för de ungdomar som inte blir behöriga till ett nationellt gymnasieprogram. De som inte är behöriga men har tillräckliga kunskaper i svenska, kan börja på ett yrkesintroduktionsprogram innan de fyller tjugo. De flesta unga nyanlända i gymnasieåldern går dock på språkintruktionsprogrammet under hela sin gymnasietid.

Unga nyanlända från 20 års ålder är i huvudsak hänvisade till SFI och vuxenutbildning. För dem kan det innebära färre valmöjligheter eftersom utbudet av vuxenutbildningar varierar över landet. Här kan folkhögskolor och studieförbund ha en viktig roll och kommuner kan med stöd från Skolverket bygga ut den kommunala vuxenutbildningen och även inkludera yrkesinriktade ämnen. Statsbidraget för en utbyggd kommunal vuxenutbildning ställer krav på mellankommunal eller regional samverkan, vilket kan ge förutsättningar för ett brett utbud men även innebära att utbyggnaden av vuxenutbildningen går långsammare än förväntat. Här tror vi att förstudien Regiovux som Skolverket gör med finansiering från ESF, för att bredda det regionala utbudet av vuxenutbildningar med yrkesinriktning, kan ge viktiga erfarenheter för den vidare utvecklingen

Regeringen bör ge Skolverket förutsättningar för att sprida exempel på projekt och verksamheter där unga nyanlända får kombinera språkintruktionsprogram med viss undervisning inom ramen för yrkesintroduktionsprogrammen i syfte att snabbare närma sig arbetsmarknaden och samtidigt utveckla sina språkkunskaper tillsammans med svensktalande ungdomar.

Regeringen bör ge Skolverket förutsättningar för att stödja huvudmännen för gymnasieskolans introduktionsprogram i syfte att förbättra samverkan mellan lärare i svenska som andraspråk och lärare i yrkesämnena.

Regeringen bör ge Skolverket långsiktiga förutsättningar att utveckla och förstärka skolors arbete med praktik eller arbetsplatsförlagt lärande (APL) så att det kommer fler unga nyanlända tillgodo inom både nationella program och språk- och yrkesintroduktionsprogram. Om fler nyanlända ungdomar tidigare hamnar i ett yrkesinriktat sammanhang, tillsammans med svenska ungdomar, ökar troligen möjligheten till en snabb etablering i arbetslivet.

Många nyanlända ungdomar saknar kunskap om de olika utbildningsalternativ och yrkesval som finns. Projektpersonal i ESF-projekten vittnar om att behovet av vägledning är stort, men svårt att fylla då det i många fall saknas tillgång till utbildade studie- och yrkesvägledare.

Regeringen bör ge en utredare i uppdrag att se över helheten av den studie- och yrkesvägledning som erbjuds nyanlända ungdomar i åldrarna 15-24 år på exempelvis skolor, arbetsförmedlingar och arbetsmarknadsförvaltningar. I uppdraget bör ingå att lämna förslag på hur studie- och yrkesvägledningen kan utvecklas både avseende kvalitet och omfattning samt hur den kan göras mer lättillgänglig för ungdomarna.

UNDERLÄTTA FÖR ARBETSGIVARE ATT TA EMOT UNGA NYANLÄNDA FÖR PRAKTIK OCH ANSTÄLLNING

Trots lokala och nationella satsningar för att underlätta för arbetsgivare att anställa unga nyanlända har de nyanlända ungdomar vi talat med svårt att hitta ett jobb. Enligt de yrkesverksamma ser både privata och offentliga arbetsgivare hinder för att erbjuda praktikplatser och anställningar till nyanlända. När det gäller asylsökande så är den första tröskeln en okunskap hos arbetsgivarna om hur man anställer, försäkrar och betalar ut lön till personer som saknar personnummer, arbetstillstånd och uppehållstillstånd.

Arbetsförmedlingen behöver vidareutveckla sin information om regelverken för asylsökande och hur de kan tillämpas för att underlätta för arbetsgivare att ta emot nyanlända asylsökande ungdomar i praktik eller anställning. Sådana informationsinsatser kan kombineras med ett mer uppsökande och nätverksskapande arbete gentemot arbetsgivare.

Ett annat hinder, som även berör nyanlända med uppehållstillstånd, är arbetsgivarnas krav på språkkunskaper samt föreställningar om att de nyanlända ungdomarna kräver mer introduktion och handledning för att bli produktiva. Det är oklart hur avgörande språkkunskaperna egentligen är inom olika yrken och om arbetsgivarna vanemässigt använder detta krav i en gallringsprocess. Flera intervjupersoner i projekten menar att arbetsgivarna behöver mer kunskap och incitament att öppna sina arbetsplatser för nyanlända.

Under de första 36 månaderna efter uppehållstillstånd finns den starkt subventionerade anställningsformen *instegsjobb* där en del av arbetstiden ska ägnas till studier i svenska. Arbetslösa ungdomar som har haft uppehållstillstånd i mer än 36 månader kan få *nystartsjobb*, men den anställningsformen ställer inga krav på språkstudier. Det kan vara en nackdel för nyanlända ungdomar som behöver utveckla sina språkkunskaper. Även *trainejobb* och *utbildningskontrakt* är alternativ som arbetsgivarna i högre grad skulle kunna använda sig av för att ge nyanlända möjlighet att kombinera yrkesutbildning med en första anställning.

Regeringen har en fortsatt utmaning i att se till att de subventionerade anställningarna blir mer behovsanpassade och attraktiva i syfte att underlätta för nyanlända ungdomar att komma in på arbetsmarknaden och att studera parallellt med en lönesubventionerad anställning.

Arbetsförmedlingen bör verka för att arbetsgivarna i högre grad får kännedom om sina möjligheter att tillsammans med arbetstagaren påverka utbildningsinnehållet i traineejobb och utbildningskontrakt.

GE UNGA NYANLÄNDA TJEJER OCH KILLAR JÄMSTÄLLDA ETABLERINGSMÖJLIGHETER

Under intervjuer med yrkesverksamma i ESF-projekten har det kommit fram att det ibland finns skillnader i de nyanlända familjernas förväntningar på tjejer och killar. Killarna har i de fallen haft högre krav på sig att klara studierna för att kunna bli självförsörjande och tjejerna har förväntats vara till hjälp i hemmet. Temagruppens statistik över unga som varken arbetar eller studerar visar att utrikesfödda män och kvinnor får olika insatser, unga utrikes födda män får exempelvis i högre grad del av arbetsmarknadsåtgärder. De studerar eller arbetar också i högre grad än kvinnorna. Temagruppens statistik visar också att utrikesfödda unga kvinnor i högre grad än utrikesfödda unga män är hemma under småbarnsåren med en föräldrapenning på garantinivån.

Beslutsfattare och handläggare inom kommuner och på arbetsförmedlingar behöver få bättre kunskap om de skilda villkoren för män och kvinnors etablering och vilka utbildningsalternativ och arbetsmarknadspolitiska åtgärder som finns tillgängliga för dem, i syfte att i högre grad kunna vägleda unga nyanlända kvinnor till insatser som stärker deras etablering. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot att ge unga nyanlända föräldrar möjlighet att kunna kombinera föräldraskapet med studier eller andra insatser.

LÅT ESF-PROJEKTENS ERFARENHETER STÄRKA OCH UTVECKLA ORDINARIE VERKSAMHETER

Vi ser stora utmaningar kopplade till nyanlända ungdomars etablering, men det finns också stora möjligheter om erfarenheter från de satsningar som görs inom ESF-projekten kan tas om hand och införas i ordinarie verksamheter. Vår bedömning är att ESF-projekten kompletterar ordinarie verksamheter och kompenserar för de utmaningar eller brister som finns i utbildnings- och arbetsmarknadsinsatserna.

Eftersom det ofta är nyckelkompetenser från ordinarie verksamheter som deltar i ESF-projekten finns förutsättningar för att de metoder och arbetssätt som tillämpas eller utvecklas av projekten ska kunna påverka det långsiktiga arbetet. Till stor del handlar dock framgångarna om en hög grad av flexibilitet och individanpassning i projektens organisation och arbetssätt som kan vara svår att åstadkomma inom dagens ordinarie verksamheter utan ett genomgripande implementeringsarbete.

Det är därför viktigt att ESF fortsätter att ställa höga krav på mottagare av projektbidrag i syfte att öka projektens påverkan på metoder och arbetssätt i ordinarie verksamhet, samt att projektens resultat utvärderas så att verksamheterna kan dra lärdomar av framgångsrika ESF-projekt.

GE ÖKAD MÖJLIGHET ATT ANPASSA ARBETSSÄTT TILL MÅLGRUPPEN

I ESF:s utlysningar för PO 3 finns inte nyanlända med som en särskilt utpekad målgrupp. Projekten ska enligt programmets villkor inte heller utveckla nya metoder och arbetssätt, utan tillämpa och växla upp sådana som är kända och beprövade. De nyanlända ungdomarna deltar där i en verksamhet som är designad för svensktalande ungdomar som vare sig arbetar eller studerar. Men med visst språkstöd och anpassningar av språknivån upplevs verksamheterna ändå fungera bra för nyanlända ungdomar, därför att de bygger på individanpassning och har stort

utrymme för flexibilitet. När de nyanlända ungdomarna deltar i aktiviteter tillsammans med inrikes födda ungdomar uppstår dessutom möten och miljöer där nyanlända kan öva upp sina språkkunskaper och utveckla kunskap om och förståelse för det svenska samhället. Men eftersom aktiviteterna i PO 3 till stor del bygger på muntlig coachning och aktiviteter på svenska förefaller de fungera bäst för nyanlända som snabbt lär sig språket. Projekten berättar att de ungdomar som har svårt att lära sig svenska har en mycket större utmaning i att ta till sig aktiviteterna. De behöver mer anpassning och stöd på sitt hemspråk.

Det tycks finnas en målkonflikt mellan reglerna i PO 3 då projekt behöver kunna anpassa vissa arbetsätt för att möta behoven hos nyanlända ungdomar. Men vi har även sett att det finns och skillnader i hur projektledare i olika regioner tolkar reglerna i PO 3 när det gäller vilka nyanlända deltagare som får skrivas in i projekten, exempelvis ungdomar i etableringen eller på språkintruktionsprogrammet som behöver extra stöd för sin etablering. Det är därför viktigt att ESF-rådet fortsätter sitt utvecklingsarbete för att tolkningen av reglerna ska bli mer enhetliga i de olika regionerna.

ESF bör förtydliga tillämpningen av reglerna för sina programområden, så att tolkningarna av vilka nyanlända ungdomar som kan skrivas in i projekten blir mer enhetliga.

Det är viktigt att kända och beprövade metoder används, inte minst behövs det mer kunskap om faktiska effekter av etablerade arbetsätt. Syftet med PO 3 är som tidigare nämnts att tillämpa eller förstärka redan befintliga arbetsätt och därför blir kommande utvärdering av hela programområdet viktig att följa. Dock visar våra erfarenheter av ESF-projekten inom PO 3 att projekt som utvecklar en flexibilitet och individanpassning tycks kunna möta unga nyanländas behov på ett bra sätt.

ESF bör vid kommande utlysningar, liknande den inom PO 3 som syftar till att tillämpa befintliga beprövade metoder, även ge utrymme för verksamheterna att delvis utveckla eller förnya arbetsätten. Det skulle ge projekten möjlighet att möta de behov som framkommer under insatsens genomförande. Erfarenheterna från de projekt som har tagit emot unga nyanlända inom PO 3 visar att möjligheten att i viss mån anpassa eller ändra arbetsätt har varit en framgångsfaktor, inte minst för att stötta ungdomarnas språkutveckling.

SPRID KUNSKAP FRÅN ESF-PROJEKT TILL ORDINARIE VERKSAMHETER

De projektverksamheter som vi har besökt i Plug in 2.0 och inom PO 3 bidrar med olika perspektiv på hur nyanlända ungdomar kan stöttas i sin etablering. Även om målgrupperna för delprojekten inom Plug in 2.0 skiljer sig från målgrupperna inom PO 3 så tror vi att verksamheterna kan lära av varandra. Olikskheterna hänger i huvudsak ihop med att verksamheterna riktar sig till ungdomar i olika faser av livet och att projekten verkar i olika sammanhang. Plug in 2.0 arbetar med en yngre målgrupp och kan inom grund- och gymnasieskolans ganska strikta ramar utveckla individanpassning och en pedagogik som stöttar de nyanlända ungdomarnas språk- och kunskapsutveckling. Detta är till stor nytta inte minst för de språksvaga ungdomarna.

De lokala projekten inom PO 3 når äldre ungdomar som har lämnat skolan. Dessa projekt har flexibla ramar och deras verktygslåda omfattar exempelvis arbetsmarknadscoachning och stöd till bättre hälsa och personlig utveckling. Eftersom personlig utveckling också står i fokus kan projekten i högre grad varva olika typer av utbildningsinsatser med praktik och andra aktiviteter.

Det ger ungdomarna utrymme att utveckla andra förmågor vilka kan stärka deras förutsättningar för etablering. Detta är inslag som de nyanlända uppskattar.

Vi ser att det finns behov av att insatser inom utbildnings- och arbetsmarknadspolitiken i högre grad kan samordnas och att intresse finns för att ta del av erfarenheter och goda exempel på metoder och arbetssätt som kan förbättra arbetet med unga nyanlända. Det är viktigt att fler verksamheter runt om i landet kan ta del av ESF:s insatser inom både PO 2 och 3 och att kunskaper, erfarenheter av metoder och framgångsfaktorer kan samlas in och spridas över landet.

ESF bör säkerställa att erfarenheter och goda exempel samlas in från projekten och sprids vidare till lokala aktörer i ordinarie strukturer så att de kan förbättra verksamheterna för nyanlända och andra ungdomar som varken arbetar eller studerar.

ESF bör även verka för att det finns återkommande mötesplatser där beslutsfattare och praktiker från olika typer av verksamheter får möjlighet att dela erfarenheter av hur arbetet inom ESF-projekt med nyanlända ungdomar kan utvecklas och implementeras i ordinarie verksamheter. Planering och genomförande kan med fördel göras i samverkan med Sveriges kommuner och landsting och regionala och lokala parter.

5. CHECKLISTA FÖR ATT UNDERLÄTTA ETABLERINGEN

- Stöd språkutveckling och erbjud mer samhällsinformation
- Stöd deltagande i fritidsaktiviteter och sociala nätverk
- Öka arbetslivsanknytning och vägledning till utbildning och yrke
- Underlätta för arbetsgivare som vill erbjuda praktik och anställning
- Erbjud killar och tjejer jämställda möjligheter till etablering
- Utgå från ett helhetsperspektiv och erbjud individanpassade lösningar
- Skaffa kunskap om målgruppen: volymer, utmaningar och behov
- Anpassa bemötandet till ungdomarnas förutsättningar och behov
- Implementera goda erfarenheter från särskilda initiativ som exempelvis ESF-projekt i ordinarie verksamheter

6. REFERENSER

Çelikaksoy, A. & Wadensjö, E. (2016). *Hur har de ensamkommande barnen det i Sverige?* Socialmedicinsk tidskrift, 93(1): 28–36.

Çelikaksoy, A. & Wadensjö, E. (2015). *De ensamkommande flyktingbarnen och den svenska arbetsmarknaden*. SULCIS Rapport 2015: 2. Stockholms universitet.

Delegationen för unga och nyanlända till arbete (2017). *Uppdrag: Samverkan*. Delbetänkande. SOU 2017:19.

Engstrand, Å-K., Andersson, J., Vesterberg V. (2010). *Bortom Lissabonstrategin – Om projektarbetares erfarenheter av inkluderingsarbete*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet. 2010:1.

Engstrand, Å-K. & Vesterberg V. (2011). *Att få dom att förändras – Jobbcoaching för arbetslösa i socialfondsprojekt*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet. 2011:2.

Hertzberg, F. & Osman, A. (2011). *Lärande för integration – med eller utan delaktighet och dialog? Om organisering av lärandeaktiviteter i ESF-finansierade projekt*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet 2011:7.

Huitfeldt, Å. (2015). *Passar jag in? Nyanlända ungdomars möte med idrottsundervisning*. Licenciatuppsats. Örebro universitet.

Håkansson, P. & Tovatt, C. (2016). *Networks and Labor Market Entry – A Historical Perspective*. *Labor History*. DOI: 10.1080/0023656X.2017.1250204.

Joyce, P. (2015). *Integrationspolitik och arbetsmarknad. En översikt av integrationsåtgärder i Sverige 1998–2014*. Stockholm: Delegationen för Migrationsstudier.

Migrationsverket (2016). *Inkomna ansökningar om asyl, 2016*. Stockholm: Migrationsverket.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016a). *Fokus 16:1, Unga nyanländas etablering*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016b). *Villkor för organisationer med social inriktning. Civila samhällets villkor 2015 med fokus på flyktingmottagande*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016c). *Kartläggning av öppen fritidsverksamhet – En nationell bild och faktorer som påverkar deltagande*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Larsson, A-C. (2011). *Ohälsan tiger inte still – En kartläggning av hinder för integration i arbetslivet*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet 2011:8

- Lundberg, A. & Dahlquist, L. (2012). *Unaccompanied Children Seeking Asylum in Sweden: Living Conditions from a Child-Centered Perspectives*. *Refugee Survey Quarterly*, 1–22.
- Ottosson, L., Eastmond, M. & Cederborg, A-C. (2016). *Assertions and Aspirations: Agency Among Accompanied Asylum-Seeking Children in Sweden*. [Submitted]. I Ottosson, L. (2016). *Utan given hemvist: Barnperspektiv i den svenska asylprocessen*. Avhandling. Stockholms universitet.
- Riksrevisionen (2015). *Nyanländas etablering – är statens insatser effektiva?* 2015:17.
- Ruist, J. (2016). *Diskriminering på arbetsmarknaden*. *Migrationsinfo*. 2016-04-13.
- Rundqvist, M. (2011). *Implementering av metoder från nyanlända projekt – En analys av strategier, ägarskap, samverkan och lärande*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet. 2011:9.
- Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar (2017). *Det handlar om oss*. Delbetänkande. SOU 2017:9.
- Schwartz, A. (2014). *The significance of place and pedagogy in an urban multicultural school in Sweden*. *Education Inquiry*.
- SFS 2016:752 *Lag om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige*.
- SFS 2010:197 *Lag om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare*.
- SFS 1994:137 *Lag om mottagande av asylsökande m.fl.*
- SFS 2005:716 *Utlänningslag*.
- Skolverket (2016a). *PM – Slutbetyg i grundskolan, våren 2016*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016b). *Språkin introduktion*. Stockholm: Skolverket.
- Skowronski, E. (2013). *Skola med fördröjning. Nyanlända elevers sociala spelrum i "en skola för alla"*. Avhandling. Lund: Lunds universitet.
- Socialstyrelsen (2013) *Ensamkommande barns och ungas behov, en kartläggning*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2016). *Sammanställning av förstudie: Kunskapsstöd till socialtjänstens arbete med nyanlända unga vuxna 18–24 år*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Statistiska centralbyrån och Temagruppen Unga i Arbetslivet. *Projektstatistik*. 2016-10-12.
- Stretmo, L. & Melander, C. (2013). *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. Rapport 2:2013. Göteborg: FoU i Väst Göteborgsregionens kommunalförbund.
- Sveriges kommuner och landsting (2016). *Plug in*. Slutrapport. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

- Svenska ESF-rådet (2014). *Erfarenheter från Europeiska socialfonden 2007–2013*. Stockholm: Svenska ESF-rådet.
- Svenska ESF-rådet (2016). *Utvecklingen i det nationella socialfondsprogrammet för investering i tillväxt och sysselsättning. 2016:3. Tema nyanlända*. Stockholm: Svenska ESF-rådet.
- Svensson, M., & Eastmond, M. (2013). "Betwixt and Between": Hope and the meaning of school for asylum-seeking children in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research*, 3, 162–170.
- Zetterqvist Nelson, K. & Hagström M. (2016) *Nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen*. Stockholm: Forte
- Temagruppen Unga i Arbetslivet. (2016). *UVAS statistik*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Temagruppen Unga i Arbetslivet. (2016a) *Gräv där du står*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor.
- Temagruppen Unga i Arbetslivet (2014) *Lärdomar från arbetsmarknadsprojekt för unga*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Temagruppen Unga i Arbetslivet. (2012) *Kreativa projekt*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Thörnquist, A. (2011). *Arbete och integration – ESF-projekt riktade till somalier och romer*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet. 2011:6.
- Vesterberg V. (2011a). *(O)likheter och egen makt – Om ett socialfondsprojekt för ökat arbetskraftsutbud*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet. 2011:1.
- Vesterberg V. (2011b). *Alla ska ju ut på praktik – Möjligheter, begränsningar och problem med praktik i arbetslivet som medel för integration*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet. 2011:5.
- Westerberg J, (2016). *Unga nyanlända mår sämre med tiden*. Stockholm: Sveriges Television.
- Åkerlund, E-M. (2016). *Liv i kollektiv: vardagsliv bland ensamkommande ungdomar på institution*. Licenciatavhandling. Linköpings universitet.
- Åse, C. (2011). *Moderna svenska individer; Lösningar och problembilder i beskrivningar av ESF-projekt*. Vetenskaplig skriftserie från Remeso, Temagruppen integration i arbetslivet. 2011:4.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Migrationsinfo. www.migrationsinfo.se 2016-09-20

Sveriges Television www.svt.se 2016-11-17

Sveriges Radio www.sverigesradio.se 2016-11-17

Temagruppen unga i arbetslivet, UVAS 2014, www.temaunga.se 2016-11-17

World Values Survey. Ronald Inglehart "Cultural evolution" (2015): <http://www.iffs.se/world-values-survey/> 2016-11-17

BILAGA 1

Så här har vi gjort studien

MÅLGRUPPEN UNGA NYANLÄNDA

ESF:s ungdomsprojekt riktar sig till *unga 15–24 år*. Det är också det åldersspann som avses i rapporten när vi använder termerna "unga" eller "ungdomar".

Som nyanländ invandrare avses i socialfondsprogrammet främst nyanlända med uppehållstillstånd som flykting och andra skyddsbehövande, anhöriginvandrare, samt tredjelandsmedborgare som fått uppehållskort i egenskap av familjemedlem till en EES-medborgare. Avsikten är att målgruppen för socialfondsprogrammet ska motsvara de målgrupper som omfattas av insatser inom arbetsmarknadspolitiken för nyanlända.

I Arbetsförmedlingens verksamhet definieras nyanlända arbetssökande som utrikes födda personer 20–65 år med uppehållstillstånd, vars vistelsetid i Sverige i normalfallet inte överstiger 36 månader efter erhållet uppehållstillstånd². Även ensamkommande ungdomar 18–19 år kan ingå i Arbetsförmedlingens etableringsprogram.

I Skolverkets betygsstatistik räknas en elev som nyinvandrad under fyra år efter folkbokföring i Sverige, oavsett invandringsorsak.

I den här rapporten använder vi en vidare definition av vilka ungdomar som är nyanlända. Många ungdomar har otillräckliga språkkunskaper eller bristande förutsättningar för etablering i arbetslivet under mer än tre år efter att de fått uppehållstillstånd. Det är också så att majoriteten av ESF-projekten i PO 3 riktar sig till unga som varken arbetar eller studerar (UVAS), dvs. ungdomar som saknar sysselsättning och som lämnat skola och etableringsprogram bakom sig. Dessutom har det visat sig att det finns asylsökande i vissa ESF-finansierade ungdomsprojekt. Vi har därför valt att inkludera asylsökande i målgruppen för intervjuerna samt att utöka definitionen av hur länge man är nyanländ till fem år efter uppehållstillstånd och folkbokföring i Sverige. Målgruppen för denna studie är därmed *asylsökande och nyanlända som bosatt sig i Sverige de senaste fem åren*. Vi kallar den målgruppen för *nyanlända* rapporten.

² beviljat enligt Utlänningslagen (2005:716) 5 kap. 1, 2, 3, 3a, 4 och 6 § eller 12 kap 18 § samt 21 och 22 kap

STUDERADE PROGRAMOMRÅDEN OCH PROJEKT

Underlag för urvalet av fallstudier har varit ungdomsprojekt i programområdena 2 och 3 som enligt SCB:s projektstatistik hade skrivit in nyanlända ungdomar under första halvåret 2016.

Vi har prioriterat att besöka projekt och delprojekt i ESF-regionerna Sydsverige, Norra Mellansverige och Mellersta Norrland (regioner i PO 3), samt Övre Norrland. Regionerna i PO 3 valde ESF ut baserat på att de hade en hög ungdomsarbetslöshet. Västerbotten, som hör till regionen Övre Norrland, är intressant då de har valt att fokusera helt på målgruppen unga nyanlända.

METOD

Den här studien bygger på en kunskapsöversikt och femtio kvalitativa intervjuer.

För att identifiera relevanta källor till kunskapsöversikten har vi intervjuat nyckelpersoner som genomfört studier med likande inriktning och gått igenom nyligen genomförda forsknings- och myndighetsrapporter, för att därigenom identifiera ytterligare källor som belyser nyanlända ungdomars villkor och behov.

Vi har gjort tio studiebesök i projekt eller delprojekt som fått finansiering av ESF. Sammanlagt har vi i vår intervjustudie genomfört personliga semistrukturerade intervjuer med tjugo projektmedarbetare och trettio projektdeltagare. Intervjustudien bygger på en kvalitativ metod där vi har spelat in intervjuerna och i efterhand sökt efter återkommande teman. Intervjuerna gjordes under perioden juni till oktober 2016.

Studien ska inte ses som en utvärdering av projekten utan som ett försök att lyfta fram och diskutera de erfarenheter som hittills gjorts. Många av projekten är ännu i sin linda när det gäller arbetet med nyanlända.

De projekt eller delprojekt som ingår i fallstudien är

- Plug in 2.0 på grundskolan i Mörsil (PO 2)
- Plug in 2.0 på introduktionsprogrammet i Vännäs (PO 2)
- Plug in 2.0 på introduktionsprogrammet i Burlöv (PO 2)
- Plug in 2.0 på vård- och omsorgsprogrammet i Umeå (PO 2)
- Plug in 2.0 på ungdomscentret i Bromölla (PO 2)
- Blekinges unga lyfter 2.0 på Navigatorcentrum i Olofström (PO 3)
- Blekinges unga lyfter 2.0 på Navigatorcentrum i Sölvesborg (PO 3)
- Boost by FC Rosengård II i Malmö (PO 3)
- Lobben 2 i Östersund (PO 3)
- Ung framtid, etapp 2, i Strömsund (PO 3).

Inför fallstudierna kontaktades samtliga projekt i PO 3 via telefon och mejl för att stämma av om och hur de arbetade med nyanlända i projekten. Informationen som då kom fram har legat till grund för urvalet av projekt samt utformningen av frågor till projektmedarbetare och deltagare.

Som ett ytterligare underlag har Temagruppen i juni och september 2016 beställt projektstatistik från SCB där samtliga projekt i alla tre programområden ingår för att belysa i vilka projekt och delmål det finns utrikesfödda ungdomar.

För att ge en kompletterande bild av området har vi gått igenom tidigare rapporter från ESF:s Temagrupp integration i arbetslivet (programperiod 2007–2013) samt några av de senaste årens forsknings- och myndighetsrapporter om nyanlända, med fokus på kunskap om ungdomsgruppen.

INTERVJUADE UNGDOMAR

De ungdomar som vi intervjuat har rekryterats av projekten baserat på att de är eller nyligen har varit inskrivna i ESF-projekten och att de talar tillräckligt god svenska eller engelska för att vi ska kunna genomföra en intervju utan tolk. Det gör att vi inte fångat upp så mycket information från de allra mest språksvaga ungdomarna. Vid ett intervjutillfälle kunde en tvåspråkig person tolka mellan dari och svenska.³ Vi har talat med arton killar och nio tjejer i åldrarna 15–24 år. Dessutom har vi träffat en kille och två tjejer i åldrarna 25–29 år. Flera av ungdomarna har haft svårt att redogöra för hur lång tid de haft uppehållstillstånd, därför har vi talat om hur lång tid de varit i Sverige. Majoriteten har varit 0–3 år i Sverige, fyra har varit här längre tid.

Intervjupersonerna har fått information om att deras deltagande är frivilligt, att de kan välja vilka frågor de vill svara på samt att de är anonyma. Intervjuerna har genomförts enskilt eller i grupper om max fem personer. Samtalen har varat 45–75 minuter och varit semistrukturerade. Frågorna har i hög grad följt ungdomarnas vilja att dela med sig av tankar och erfarenheter på olika områden, vilket gör att intervjuerna fått lite olika inriktning. Vid ett par tillfällen har tjejer och killar intervjuats i olika grupper. Samtalen har spelats in och transkriberats. En del av citaten i kapitlet *Unga nyanländas egna berättelser* är översatta från engelska efter intervjuerna. Språkfel har korrigerats för att texten ska bli lättare att läsa. Personnamn och Ortsnamn har utelämnats.

³ I den tolkade intervjun talade vi inte om hur ungdomarna upplevde projektet då tolken arbetade i projektet. Fokus låg i stället på upplevelsen av att vara ny i Sverige.

BILAGA 2

Frågeområden för intervjuerna

Inför intervjuerna har vi gått igenom projektdokumentation, exempelvis ansökningar till ESF. Intervjuerna har därför i första hand varit till för att belysa hinder för nyanlända ungdomars etablering samt om projektens metoder fungerar likadant för nyanlända som för andra unga. Syftet har inte varit att kartlägga och utvärdera metoder.

Nedan finns en översikt över frågeområdena. De exakta frågeformuleringarna har anpassats till varje intervjusituation.

Intervjuerna med projektmedarbetarna har gjorts på plats hos projekten och varit 60-90 minuter långa. I några fall har uppföljningsintervjuer gjorts på telefon för att komplettera materialet.

INTERVJUER MED PROJEKTMEDARBETARE (YRKESVERKSAMMA I PROJEKTEN)

Om projektet

- Målgrupp, arbetssätt och metoder.
- Arbete med jämställdhet och andra horisontella principer.

Nyanlända i projektet

- Andel nyanlända killar respektive tjejer.
- Vad har nyanlända deltagare gemensamt och vilka skillnader finns, t.ex. avseende ålder, kön, utbildningsbakgrund, hälsa, behov, familjesituation eller annat.

Hur metoderna fungerar för nyanlända

- Hur fungerar projektets metoder och arbetssätt för de nyanlända ungdomarna? – Skillnader mellan grupper?
- Framgångsfaktorer och goda råd till andra projekt.

Hinder och möjligheter för ungdomarna att etablera sig på sina villkor

- Vilka hinder möter ungdomarna och vilka resurser har de?
- Finns skillnader i förutsättningar, hinder eller möjligheter mellan inrikes och utrikes födda eller mellan grupper av utrikes födda?

Hur projektet kompletterar andra insatser

- Lokal samverkan och projektets roll i förhållande till andra aktörer.

Hinder för projektet att arbeta som det önskar och uppnå full effektivitet

Intervjuer med projektdeltagare

Frågor har formulerats med hänsyn till intervjupersonernas språkkunskaper. intervjun har anpassats till ungdomarnas intresse för frågorna och deras vilja att dela med sig av sina erfarenheter. det innebär att alla ungdomar inte svarat på alla frågor. samtalen har genomförts på svenska och engelska. ibland har båda språken blandats under en intervju.

personen

- ålder, tid i sverige, familjesituation: ensamkommande, gift/sambo, barn etc.
- utbildnings- och yrkesbakgrund.

bakgrund till deltagande i projektet (om relevant)

- kännedom om, och väg till, projektet.
- egen påverkan på deltagandet.

erfarenheter av projektet

- aktiviteter, bemötande, resultat av att delta.
- vad i projektet fungerar bra och mindre bra för varje deltagare.

framtiden

- tankar om framtiden: studier, arbete, fritid, familj etc.

möjligheter och hinder

- upplevelsen av att vara ny i sverige – vad är lättare respektive svårare än väntat: studier, arbete, vänner, fritid, bostad etc.
- måluppfyllelse kopplat till framtidsdrömmar – vilka hinder och möjligheter har intervjupersonerna stött på hittills.
- vilka hinder och möjligheter förväntar intervjupersonen sig den närmaste tiden: studier, arbete, fritid, samhällsetablering m.m.
- upplevelse av stöd från projektet och andra i lokalsamhället – vad finns och vad saknas?
- råd till andra som kommer nya till sverige.

BILAGA 3

Projektstatistik över antal utrikesfödda i ESF-projekten

I tabellen nedan listar vi de ESF-projekt som i september 2016 hade rapporterat in minst tio utrikesfödda⁴ och folkbokförda deltagare i åldrarna 15–24 år till SCB. Siffrorna baserar sig på data som rapporterats in fram till början av september 2016. På grund av eftersläpning i rapporteringen motsvarar det antalet inskrivna före eller efter sommaren 2016 (beroende på projektens rutiner).

För att ge en bild av i vilka delmål som utrikesfödda ungdomar är vanligast har vi inkluderat samtliga delmål. De flesta projekten i listan hör till ESF:s delmål 2.2 eller 3.1. Totalt finns 165 projekt i underlaget från SCB. ESF-projekten Plug in 2.0 och Ung framtid är uppdelade på flera delprojekt i rapporteringen. Notera att projekten Integration Halland, YFI och Matchning Kronoberg i tabellen nedan inte är ungdomsprojekt, så tillvida att de inte ingår i delmålen 2.2 eller 3.1. De finns ändå med för att illustrera att nyanlända ungdomar även kan finnas i andra projekt än de uttalade ungdomsprojekten.

Projekt (ibland delprojekt)	Delmål	Antal utrikesfödda 15–24 år	Antal inskrivna 15–24 år
Blekinges unga lyfter 2.0	3.1	123	899
Boost by FC Rosengård II	3.1	81	747
Ung framtid etapp 2 Skåne	3.1	76	1 667
Ung framtid etapp 2 Mellersta Norrland	3.1	63	1 692
Ung komp	2.2	56	421
Ung framtid etapp 1	3.1	47	1 601
Integration Halland	2.3	41	215
Plug in Skellefteå	2.2	36	43
Ung framtid etapp 2 Norra Mellansverige	3.1	34	897
Plug in Tingsryd	2.2	31	35
Jobbtorget 2.0	3.1	29	268
Plug in Bromölla	2.2	28	98
Plug in Tranås	2.2	27	70

⁴ Utrikesfödda som folkbokförts max fem år innan de skrevs in i projekten. En del av dem är migranter från Norden eller Europa som inte behöver uppehållstillstånd för att bosätta sig.

Värmlands framtid	3.1	27	476
Plug in Burlöv	2.2	24	76
Plug in Finspång	2.2	21	55
Plug in Vännäs	2.2	20	21
Unga till arbete	3.1	18	37
YFI	2.1	16	66
Plug in Lycksele	2.2	14	20
UVAS	3.1	13	154
Plug in Umeå	2.2	12	42
Samlad kraft för Ånges framtid	3.1	11	46
Plug in Markaryd	2.2	10	69
Plug in Åre	2.2	10	63
Matchning Kronoberg	2.1	10	151
Övriga projekt	–	206	
<i>Summa samtliga projekt</i>	–	1 084	14 307

Källa: Temagruppen och SCB.

Drygt ett tusen personer, eller över sju procent, av alla inskrivna i åldrarna 15–24 år i ESF-projekten var utrikesfödda som folkbokförts de senaste fem åren. En del av dem var migranter från Norden eller Europa som inte behöver uppehållstillstånd, men som tabellen i nästa avsnitt visar kommer majoriteten från andra länder. Därtill kommer en knapp promille asylsökande deltagare. I materialet från SCB är det personer med tillfälligt personnummer eller samordningsnummer som vi räknar in i gruppen asylsökande. Asylsökande ungdomar finns främst i Plug in och Blekinges unga lyfter.

En klart övervägande andel av de nyanlända har det juridiska könet man.

Utrikesfödda ungdomar är vanligast i delmålen 2.2, 2.3 och 3.1. I delmål 2.2 finns främst ungdomar under 20 år som har haft uppehållstillstånd i max tre år. I delmål 2.3 är ungdomarna minst 20 år och har haft uppehållstillstånd i max tre år. Majoriteten av ungdomarna i delmål 3.1 är över 20 år och en betydande andel har haft uppehållstillstånd i mellan tre och fem år. En möjlig förklaring till detta är att projekten i delmål 3.1 skriver in ungdomar vars etableringsplan har löpt ut. Genom att ungdomar i etableringen nu kan skrivas in i Arbetsförmedlingens nationella projekt Ung framtid kan vi förvänta oss att det kommer bli vanligare med ungdomar som fått uppehållstillstånd för mindre än tre år sedan i delmål 3.1.

DE UTRIKESFÖDDA DELTAGARNA KOMMER FRÄMST FRÅN ASIEN OCH AFRIKA

Av de utrikesfödda ungdomarna i ESF-projekten kommer flest från Asien, där länder som Afghanistan och Syrien ingår. Näst flest kommer från Afrika.

Delmål	Världsdel	Antal nyanlända deltagare
1.1	Asien	2
2.1	Afrika	28
2.1	Asien	24
2.2	Afrika	112
2.2	Asien	225
2.2	EU28 utom Norden	16
2.2	Europa utom EU28 och Norden	14
2.2	Nordamerika	1
2.2	Norden utom Sverige	2
2.2	Sydamerika	3
2.3	Afrika	21
2.3	Asien	54
2.3	Sydamerika	2
3.1	Afrika	103
3.1	Asien	320
3.1	EU28 utom Norden	48
3.1	Europa utom EU28 och Norden	73
3.1	Norden utom Sverige	27
3.1	Oceanien	1
3.1	Okänt	2
3.1	Sydamerika	6

Källa: Temagruppen och SCB.

BILAGA 4

Presentation av de projekt vi besökt

PLUG IN 2.0

Projekt	Plug in 2.0
ESF-region	Nationellt
Programområde/särskilt mål	2.2
Startdatum	Mars 2015
ESF-stöd totalt	103 mnkr
Medfinansiering via ersättning till deltagare	Nej
Totalt antal inskrivna deltagare fram till november 2016 (slutmål)	1 600 (3 000)
Status för arbetet med nyanlända	Pågår

Plug in 2.0 är ett nationellt projekt som drivs av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) i samverkan med åtta regioner. Drygt sextio av Sveriges 290 kommuner deltar med en eller flera "verkstäder" (ungefär lokala delprojekt). I slutet av oktober 2016 hade ett sextiototal verkstäder startats sedan projektets början.

Plug in 2.0 är en direkt fortsättning på det Plug in-projekt som SKL drev med stöd från ESF under föregående programperiod (2007-2013). Då deltog 47 kommuner i sex regioner.

De övergripande målen med Plug in 2.0 är att höja kvaliteten inom gymnasieskolan så att fler unga kvinnor och män får en gymnasieexamen, för att i förlängningen fler unga personer ska ha bättre förutsättningar att kliva in på arbetsmarknaden.

Plug in 2.0 arbetar i huvudsak med individcentrerat stöd på lokal nivå. Men man arbetar också med att utveckla arbetssätt och organisation för att nå de övergripande målen i projektet. Intern kompetensutveckling kring målgrupper, framgångsfaktorer och ett intersektionellt perspektiv är viktiga inslag i projektet.

Plug in 2.0 har identifierat fyra framgångsfaktorer kopplade till det centrala begreppet *individcentrerat arbetssätt*. De är *bemötande*, *flexibilitet*, *samverkan* samt *koll och uppföljning*.

Det finns tre målgrupper i Plug in 2.0 :

- 1) Unga i gymnasieskolan som riskerar att avbryta sina studier.
- 2) Unga som ingår i det kommunala aktivitetsansvaret.

3) Nyanlända unga med behov av stöd för att uppnå gymnasiebehörighet och i förlängningen gymnasieexamen.

Nytt för denna programperiod är att verkstäderna även riktar sig till ungdomar från femton år, det innebär att eleverna kan gå i årskurs 8 om de fyller år under första halvåret.

Pluginnovation, som är en del av Plug in 2.0, följer upp och sprider kunskap samt säkrar att projektets metoder har en vetenskaplig förankring (se Pluginnovation.se).

BLEKINGES UNGA LYFTER 2.0

Projekt	Blekinges unga lyfter 2.0
ESF-region	Sydsverige
Programområde/särskilt mål	3.1
Startdatum	Maj 2015
ESF-stöd totalt	Ca 34,8 mnkr
Medfinansiering via ersättning till deltagare	Ja
Totalt antal inskrivna deltagare fram till december 2016 (slutmål)	Ca 1 406 (2500)
Status för arbetet med nyanlända	Uppstart

Blekinges unga lyfter 2.0 är ett regionalt projekt inom Sysselsättningsinitiativet för unga (PO 3) och det omfattar Blekinges fem kommuner.

En regional samverkan för att bygga lokala navigatorcentrum i samtliga kommuner startade med statligt stöd för ungefär två år sedan. Då fick regionen extra pengar från regeringen för att bekämpa ungdomsarbetslösheten, som var högst i Sverige.

År 2015 beviljades regionen medfinansiering från ESF för projektet Blekinges unga lyfter 2.0 vilket gav kommunerna möjlighet att bygga verksamheten på sina navigatorcentrum utifrån sina lokala förutsättningar.

Gemensamt för de fem lokala delprojekten är att ett navigatorcentrum jobbar med coachning, bemötande och en blandning av kurser och öppen verksamhet. Verksamheten utgår från varje individs behov, vilket innebär att den unge kan närma sig arbetsmarknaden med utgångspunkt från den position som individen har idag. Navigatorcentrums fokus på att se och bemöta individer har visat att gruppens behov varierar kraftigt. Är vägen lång så kommer man att arbeta med insatser som stärker den unge. För de som redan har kommit långt handlar det mer om direkt kontakt mot jobb eller studier. Navigatorcentrum arbetar i samverkan med såväl studie- och yrkesvägledare inom skolan som med KAA (Kommunala Aktivitetsansvariga). Navigatorcentrum kan också hjälpa till med myndighetskontakter och att hitta praktikplats.

Det finns ett kompetensutvecklingsprojekt i regionen där alla navigatorcentrum ska delta tillsammans med kommunernas enheter för ekonomiskt bistånd och arbetsmarknad. Projektet heter Skapa Komp och är delfinansierat av ESF. Tanken är att alla som deltar ska få en gemensam kompetensplattform exempelvis inom jämställdhetsfrågor, som alltid är aktuella i Blekinges unga lyfter. Det finns ett projektmål på att sjuttio unga i Blekinge ska göra yrkesval som inte är könsstereotypa.

Projektet arbetar enligt en tidigare utvecklad modell: Blekingemodellen. Den innebär att Blekingeaktörer samarbetar över geografi, system och organisatoriska gränser för att erbjuda unga en väg in och flera vägar ut till hela Blekinges arbetsmarknad.

Eftersom deltagarna kommer och går i verksamheterna är det, än så länge, sällan många nyanlända samtidigt på samma navigatorcentrum. Vissa nyanlända ungdomar deltar bara i en föreläsning och återkommer kanske inte till verksamheten efteråt.

LOBBEN 2

Projekt	Lobben 2
ESF-region	Mellersta Norrland
Programområde/särskilt mål	3.1
Startdatum	Jan 2016
ESF-stöd totalt	Ca 5,4 mn kr
Medfinansiering via ersättning till deltagare	Ja
Totalt antal inskrivna deltagare fram till november 2016 (slutmål)	71 (90)
Status för arbetet med nyanlända	Genomfört

Lobben 2 drivs av Jämtland-Härjedalens idrottsförbund i samverkan med idrottsförbunden i Västernorrland och Gävleborg. Projektet är en fortsättning på det Lobben-projekt som bedrevs under den förra programperioden. Det finns därför redan utarbetade strukturer för samarbete med arbetsförmedlingar och kommuner i de tre distrikten.

Varje idrottsförbund tar under tre terminer in en grupp om upp till 20 arbetslösa ungdomar per termin. Ungdomarna i varje grupp får praktik och utbildning under fyra månader. Deltagarna anvisas av Arbetsförmedlingen och finns i ungdomsgarantin eller jobb- och utvecklingsgarantin. Praktikplatser erbjuds inom det lokala näringslivet samt på olika skolor och förskolor i de kommuner som deltar.

Ungdomarna har fyra dagars praktik och en dags utbildning varje vecka. Utbildningsinnehållet kommer från SISU idrottsutbildarnas ledarutbildningar.

Våren 2016 delfinansierade Tillväxtverket en pilotverksamhet för att se om de metoder som Lobben 2 tillämpar kan leda till snabbare integration för nyanlända ungdomar. Under en projektperiod på fyra månader deltog sammanlagt tjugo nyanlända och asylsökande ungdomar i samma aktiviteter som de inrikes födda ungdomarna på tre orter i Lobben 2. De nyanlända och asylsökande deltagarna finns inte med i rapporteringen till ESF och SCB, men lärdomarna har förts in i ESF-projektet.

Vi har besökt Lobben 2 i Östersund, där den grupp som gick på våren 2016 till hälften bestod av asylsökande ungdomar och till hälften av inrikes födda ungdomar som anvisats från Arbetsförmedlingen.

BOOST BY FC ROSENGÅRD II

Projekt	Boost by FC Rosengård II
ESF-region	Sydsverige
Programområde/särskilt mål	3.1
Startdatum	Januari 2015
ESF-stöd totalt	Ca 56,6 mnkr
Medfinansiering via ersättning till deltagare	Ja
Totalt antal inskrivna deltagare fram till november 2016 (slutmål)	1 247 (1 710)
Status för arbetet med nyanlända	Pågår

Boost by FC Rosengård II drivs av idrottsföreningen FC Rosengård 1917. Projektet är en fortsättning på tidigare ESF-finansierade projekt. Det första projektet MABI Match startades 2003 och matchade långtidsarbetslösa Rosengårdsbor mot arbetstillfällen i föreningens nätverk av lokala arbetsgivare. I två påföljande MABI-projekt blev det tydligt att matchning inte räcker, utan att många arbetssökande behöver förberedande aktiviteter och friskvårdsinsatser för att kunna tillgodogöra sig praktik och utbildning. De förberedande insatserna vidareutvecklades i projektet Boost by FC Rosengård under perioden 2011–2014 och nu tillämpar Boost by FC Rosengård II dessa metoder och arbetssätt.

Metoden är personalintensiv och grundtanken är att projektet ska förbereda ungdomar som står långt från arbetsmarknaden för arbete och studier, samt för de insatser som arbetsförmedling, kommuner och andra aktörer erbjuder. På så vis kompletterar Boost by FC Rosengård övriga insatser. Projektet arbetar långsiktigt med att lära känna och bygga en relation till ungdomarna, för att kunna stötta dem på bästa sätt. Det finns tre spår i projektet och deltagarna kan följa ett eller flera spår beroende på individuella behov:

- arbete
- studier
- hälsa.

Deltagarna anvisas från Arbetsförmedlingen eller Malmö stad. De nyanlända som anvisas från Arbetsförmedlingen har i de flesta fall avslutat sin etableringsplan och finns nu i någon jobbgaranti.

Arbetsförmedlingen har initierat och finansierat en pilotverksamhet under en del av 2016 för att testa hur Boost by FC Rosengårds metoder fungerar för nyanlända ungdomar. Piloten kallas Dessa nyanlända ungdomar ingår inte i rapporteringen av deltagare till ESF och SCB men erfarenheterna har kommit ESF-projektet till godo.

UNG FRAMTID

Projekt	Ung framtid
ESF-region	Nationellt
Programområde/särskilt mål	3.1
Startdatum	April 2015
ESF-stöd totalt	Ca 314 mnkr
Medfinansiering via ersättning till deltagare	Ja
Totalt antal inskrivna deltagare fram till oktober 2016 (slutmål)	10 598 (15 000)
Status för arbetet med nyanlända	Uppstart

Ung framtid är ett nationellt projekt för att motverka ungdomsarbetslöshet. Projektet drivs nu av Arbetsförmedlingen i 83 kommuner i ESF-regionerna Mellersta Norrland, Norra Mellansverige, Sydsverige, Västsverige och Östra Mellansverige. De två senare regionerna tillkom när målgruppen utökades med nyanlända med en etableringsplan. Det är det största projektet i PO 3 med möjlighet att ansöka om hälften av medlen i programområdet.

Arbetsförmedlingen och Svenska ESF-rådet fick 2014 i uppdrag av regeringen att skyndsamt påbörja ett projekt inom PO 3. Projektet delades in i två etapper. Ung framtid etapp 1 var en förstudie och Ung framtid etapp 2, som startade i april 2015, är ett genomförandeprojekt.

Genom intensifierad matchning och individuella insatser ska projektet bidra till att ungdomar i utvalda kommuner i högre grad kommer ut i arbete eller studier. Ung framtid har tillgång till alla de aktiviteter som finns inom Arbetsförmedlingens ram och kan också utveckla egna aktiviteter. Projektet ska jobba med åtgärder som syftar till att förbereda för anställning och utbildning samt att tillhandahålla arbetstillfällen, lärlingsplatser, praktikplatser eller fortsatt utbildning för målgruppen. De handläggare som deltar i projektet ska dessutom förbättra Arbetsförmedlingens arbete med att hitta anställningar till ungdomarna genom riktade aktiviteter för arbetsgivare.

Ett av målen med Ung framtid är att bidra till en mer jämställd arbetsmarknad. Projektet har bland annat arbetat med att medvetandegöra medarbetarna samt att fokusera på hur de kan

göra skillnad i mötet med arbetssökande och arbetsgivare. Ung framtid vill uppmana ungdomarna till normbrytande val och få arbetsgivare att reflektera över sina rekryteringar.

Projektets målgrupp är unga kvinnor och män mellan 16 och 24 år som med stöd av projektets insatser lättare kan etablera sig på arbetsmarknaden. Under våren 2016 gav Arbetsförmedlingen ett uppdrag till företaget Transformator design att genomföra observationer och intervjuer med deltagare och medarbetare i Ung framtid, i syfte att dels ta fram en nulägesbild, dels föreslå lösningar och utvecklingsområden för att ytterligare möta deltagarnas behov. I det arbetet var jämställdhet en viktig faktor.

I juni 2016 beslutade styrgruppen att även nyanlända ungdomar med en etableringsplan ska kunna anvisas till Ung framtid. Transformator design fick i uppdrag att även intervju nyanlända deltagare och föreslå utvecklingsområden där projektet skulle kunna möta nyanlända ungdomars behov bättre.

Nyanlända ungdomar med etableringsplan skulle precis börja skrivas in i Ung framtid i september 2016 när vi gjorde intervjuerna för denna studie. Vi har besökt Ung framtid på det lokala arbetsförmedlingskontoret i Strömsund, där deltagare från etableringen redan skrivits in i projektet.

Unga vill & kan

Temagruppen Unga i arbetslivet är ett nationellt projekt som drivs av Myndigheten för Ungdoms- och civilsamhällsfrågor och delfinansieras av Europeiska socialfonden tillsammans med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Kronofogden, Nordens välfärdscenter, Skolverket, Sveriges kommuner och landsting, Teknikföretagen samt Tillväxtverket.

Temagruppens uppdrag är att följa och analysera de ESF-finansierade projekten för att ta fram och sprida kunskap om unga som varken arbetar eller studerar. Temagruppen ska också ta fram och sprida kunskap om metoder och strukturella förhållanden som påverkar ungas möjligheter att slutföra sina studier och etablera sig i arbetslivet.

Den här skriften beskriver erfarenheter från ESF:s ungdomsprojekt om vilka hinder och möjligheter som nyanlända ungdomar möter för sin etablering i arbetslivet. Här finns exempel på hur man kan arbeta för att bättre stötta ungdomarnas etablering.

Skriften riktar sig till dig som arbetar strategiskt med nyanlända ungdomars etablering i samhälls- och arbetsliv. Erfarenheterna som kommer fram i skriften visar ungdomarnas utmaningar och möjligheter i det nya landet.

temaunga.se
TEMAGRUPPEN UNGA I ARBETSLIVET